

Grænseforeningens
årbog 1991

... til støtte for danskheden

Grænseforeningen 1920-1990

... til støtte for danskheden

Grænseforeningens årbog 1991
... til støtte for danskheden
Grænseforeningen 1920-1990
Redaktion: Niels Henriksen
Copyright: Grænseforeningen
Udgiver: Grænseforeningen
Peder Skramsgade 5,
Postboks 1530, 1020 Kbh. K
Tlf.: 33 11 30 63
Tryk: Clemensstrykkeriet, Århus

Grænseforeningens årbøger:

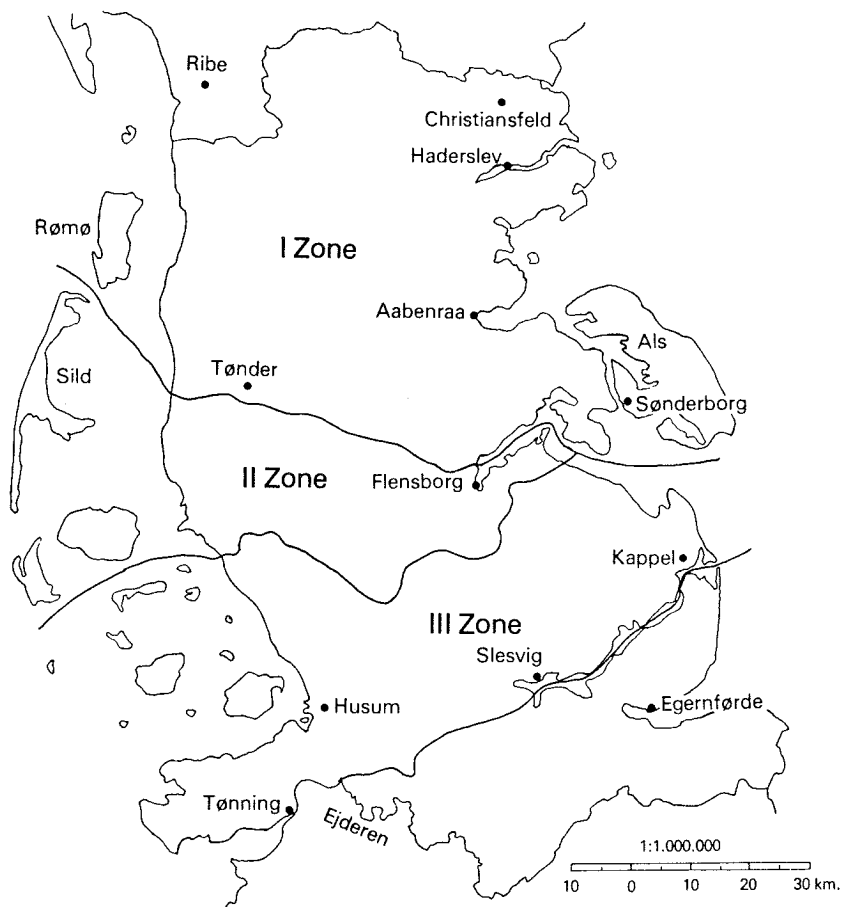
1967: Dansk i Sydslesvig – 1968: Nordisk i Sydslesvig – 1969: Danmarks første storby – 1970: 50 år med Danmark – 1971: Vore frisiske naboer – 1972: Grænselandet og Europa – 1973: Ung ved grænsen – 1974: Dansk hverdag i Sydslesvig – 1975: Europas nationale mindretal – 1976: Kirkekunst i Sydslesvig – 1977: Grænselandets sprog – 1978: Dansk konsolidering – 1979: Dronningen i Sydslesvig – 1980: Politik i Sydslesvig 1045-1979 – 1981: Som vi ser os selv – 1982: Der var engang – i Sydslesvig – 1983: C. W. Eckersberg 1783 2/1 1983 – 1984: Gennem Flensborg med Helmut og Povl Leckband – 1985: Herregårde i Sydslesvig – en fælles kulturarv – 1986: Sagn og saga fra Sydslesvig – 1987: Sydslesvigske oldtidsminder – 1988: Danske huse i Sydslesvig – 1989: Da det begyndte – de sønderjydske foreningers første år – 1990: Skikke og traditioner i årets løb i Nord- og Sydslesvig.

Grænseforeningens årbog 1991

Helge Qvortrup

... til støtte for danskheden

Grænseforeningen 1920-1990

Afstemningsområder som foreslået af de allierede 1919

Baggrunden

Grænseforeningen blev til i en periode, der var præget af de skarpeste politiske modsætninger, vort land har oplevet i dette århundrede. I disse modsætninger spillede grænsepolitikken en meget væsentlig rolle, og de blev stærkt personligt prægede; de satte skel mellem de politiske partier, men også mellem de organisationer, der havde nationalt arbejde i grænselandet som deres formål, og de hæmmede et fornuftigt samarbejde mellem disse organisationer adskillige år frem i tiden. Derfor er det rimeligt kort at skildre, hvorledes modsætningerne opstod.

Under den 1. verdenskrig optrådte de sønderjyske foreninger meget stilfærdigt; nogles virksomhed gik simpelthen i stå, medens ledelsen af De samvirkende sønderjyske Foreninger til alle bestyrelser udsendte en rundskrivelse, hvori de opfordredes til at tilintetgøre deres arkivmateriale. Man frygtede en tysk besættelse og de følger, den kunne få for de i Danmark boende sønderjyder, ikke mindst for dem, der var flygtet fra militærtjenesten og havde fundet hjælp i de sønderjyske foreninger.

Der var dog foreninger, navnlig dem, der prægedes af konservative københavnske akademikere, der var forargede over den radikale regering Zahles tyskvenlige neutralitetspolitik, og hvis ledelser plejede særdeles tætte forbindelser med de allieredes diplomatiske repræsentationer. I disse kredse taltes der allerede under krigen om genoprettelse af Danmarks historiske sydgrænse efter et tysk nederlag.

Det akademiske grænsearbejde, der udgik fra Studentersamfundet, ikke fra den konservative Studenterforening, ville trække grænsen nordligere; lektor H. V. Clausen, som nøje kendte sindelag og holdninger i grænselandet, forestillede sig en linie fra Kruså til Højer svarende til den faktiske grænse for det danske organisationsarbejde og stort set til resultatet af valgene til den tyske rigsdag i 1912. Samme standpunkt havde sønderjydernes repræsentant i den tyske rigsdag, H. P. Hanssen, ud fra sin erfaring om sprog og sindelag, uden hensyn til den tyske tvangspolitik siden 1864 og danske historiske rettigheder.

Da krigen nærmede sig sin afslutning i oktober 1918 med den tyske regerings anmodning om våbenstilstand på grundlag af præsident Wilsons 14 punkts fredsprogram, hvori hovedprincippet var folkenes selvbestemmelsesret, rejste H. P. Hanssen den 23. oktober i den tyske rigsdag krav om gennemførelse af Prager-fredens § 5 om selvbestemmelse i Slesvigs nordlige distrikter; den 14. november besvarede den tyske udenrigsminister en række nordslesvigske organisationers henvendelse om samme emne således: „Det nordslesvigske spørgsmål skal løses i overensstemmelse med den pågældende befolknings selvbestemmelsesret.“

Derefter kunne H. P. Hanssen sammenkalde den nordslesvigske vælgerfor-
enings bestyrelse og tilsynsråd; i Åbenrå vedtog forsamlingen, at man ønskede
en afstemning under ét i Nordslesvig; som Nordslesvigs sydgrænse betragtede
man Clausen-linien. I de tilstødende distrikter i Mellemslesvig skulle der, hvis
befolkningen ønskede det, holdes en særskilt afstemning kommunevis. Dog
ønskede to mødedeltagere, begge fra Flensborg, at tage forbehold, idet de øn-
skede deres by regnet med til Nordslesvig. Samtidig med at H. P. Hanssen rej-
ste sagen i den tyske rigsdag, havde den danske rigsdag i et lukket møde ved-
taget, at „ingen anden ændring i Slesvigs nuværende stilling end en deling efter
nationalitetsprincippet stemmer med det danske folks ønske, følelse og inter-
esse.“

Den danske regering forelagde nu gennem gesandten i Berlin resolutionen
fra Åbenrå-mødet for den tyske regering; imidlertid ønskede de allierede ingen
direkte forhandlinger mellem Danmark og Tyskland, hvorfor regeringen i janu-
ar 1919 forelagde sine ønsker om afstemning i to zoner, Nordslesvig indtil Clau-
sen-linien, og Mellemslesvig inklusive Flensborg, for de allierede diplomater,
der i Paris var ved at udarbejde fredsbetingelserne for Tyskland.

I mellemtiden voksede bevægelsen for at få Flensborg med under første zone
stærkt; H. P. Hanssen bevarede kun med nød og næppe sit flertal i den nord-
slesvigske vælgerforening, der opsplittedes i en Åbenrå- og en Flensborggrup-
pe; på tilsvarende måde splittedes de sønderjyske foreninger i Danmark.
Længst gik de meget indflydelsesrige Danevirkefolk, der privat sendte en dele-
gation til Paris med det formål at få grænsen trukket ved Danevirke uden af-
stemning, så uretten fra 1864 kunne gøres god igen. Det lykkedes dem at få en
tredie zone føjet til de to fra regeringens januar-henvendelse; denne tredje zo-
ne indgik i de fredsbetingelser, de allierede den 7. maj overrakte de tyske for-
handlere, men blev i midten af juni strøget efter den danske regerings ønske.

Imidlertid trak fredsforhandlingerne i langdrag, og striden om grænsens rette
forløb fortsatte med forøget styrke; den skabte megen forbitrelse dels i Rigs-
dagen mellem den radikale regering og den konservative opposition, der blev
støttet af hovedparten af partiet Venstre, dels i de sønderjyske foreninger og i
befolkningen som helhed. Modsætningerne mildnedes ikke af, at H. P. Hans-
sen fik tilbudt og modtog en ministerpost med særligt ansvar for de sønderjyske
anliggender.

Endelig kunne da afstemningerne finde sted, den 10. februar 1920 i 1. zone og
den 14. marts i 2. zone. Lige så stor glæden var over det smukke resultat – 75 %
danske stemmer – i 1. zone, lige så dyb var sorgen over resultatet i 2. zone, hvor
tyskheden sejrede overalt med 80 % af stemmerne; selv i Flensborg opnåedes
kun 25 % danske stemmer.

For Flensborgbevægelsen var resultatet en stor skuffelse. Det var udelukket,
at de allierede ville lægge Flensborg under Danmark, men man tænkte sig den
mulighed, at området kunne internationaliseres, hvorefter ad åre en ny afstem-
ning kunne finde sted. Tanken kunne slet ikke få støtte hos regeringen Zahle;
efter regeringens og H. P. Hanssens opfattelse var en endelig afgørelse truffet
med afstemningen i 2. zone. Flensborgbevægelsen satte derfor ind med en kraf-
tig agitation og søgte navnlig at påvirke den nationalt stærkt engagerede Kong
Christian X. Da kongen mente, at flertallet af befolkningen ønskede regerin-

*Professor, dr. jur. Fr. Vinding Kruse,
formand 1920-22*

gens afgang, og at regeringen ikke havde flertal i Folketinget for sin sønderjyske politik, forlangte han, at Zahle skulle udskrive valg; da Zahle nægtede det, afskedigede kongen ministeriet. Således udløstes „Påskekrisen“ 1920. Den endte med, at et forretningsministerium udskrev valg, og valget blev en katastrofe for de radikale. Venstre og de konservative havde nu flertal i Folketinget, og der blev dannet en venstreregering med Niels Neergaard som statsminister. Regeringsskiftet kom ikke til at ændre grænsedragningen. Neergaard sendte ganske vist en delegation under ledelse af professor, dr. jur. Fr. Vinding Kruse og blandt andre omfattende de sønderjyske brødre Holger Andersen og Johannes Andersen samt redaktør Ernst Christiansen, Flensborg Avis, til London og Paris, men de allierede magter ønskede ikke at gøre Flensborg til internationalt område. 1. zone gik således til Danmark, og hele 2. zone forblev tysk. Den 15. juni 1920 blev „de sønderjyske landsdele“ indlemmet i Danmark. Genforeningen fejredes ved et folkemøde på Dybbøl den 11. juli; ved den lejlighed erklærede statsminister Neergaard om Danmarks stilling til de danske syd for grænsen: „Det kan jeg sige på regeringens vegne, ja jeg kan sige det på hele det danske folks vegne; de skal ikke blive glemt.“

Dermed var sagen afsluttet. Men begivenhederne i årene 1918 til 1920 efterlod dybe grænsepolitiske skel mellem Rigsdagens partier og dyb splittelse blandt de sønderjyske foreninger netop på et tidspunkt, hvor befolkningen i Nordslesvig, og ikke mindre i Sydslesvig, havde stærkt behov for støtte.

Grunden lægges

Det spinkle samarbejde, der før krigen havde eksisteret mellem de sønderjyske foreninger, var i løbet af krigsårene ophørt; i 1918 var foreningerne ganske ude

af stand til at begynde det oplysningsarbejde, der savnedes forud for afstemningerne i 1920.

Umiddelbart efter afstemningen i 2. zone begyndte imidlertid bestræbelserne på at samle de splittede kræfter. Her skal nævnes dr. med. Valdemar Harsløf, formand for „Sønderjysk Forening for København“, der havde spillet en fremtrædende rolle i Danevirkebevægelsen og en væsentlig rolle i de begivenheder, der førte til ministeriet Zahles afskedigelse, og formanden for foreningen „To Løver“, rektor H. P. Hansen; de kom begge i en årrække til at indtage ledende poster i Grænseforeningen. Uafhængigt af deres bestræbelser foreslog boghandler Fergo, der havde deltaget livligt i Flensborgbevægelsen, i et brev til gårdejer Peter Grau fra Als, næstformand for Den nordslesvigske Vælgerforening, at der skulle dannes en grænseforening – her nævnes ordet første gang – med 100.000 medlemmer.

Afgørende for udviklingen blev det brev, som redaktør Ernst Christiansen, Flensborg Avis, i juli 1920 sendte til rektor H. P. Hansen. I brevet nævnte han, at sydslesvigerne efter den første lammende skuffelse havde dannet „Den slesvigske Forening“, og at det var en nødvendig forudsætning for en fremtid overhovedet for de udelukkede danske, at alt, hvad der i Danmark fandtes af positiv sønderjysk interesse, sluttede sig sammen. Det var afgørende, at de kræfter, der trofast hver på sin måde havde støttet de udelukkede, samledes til et stærkt hele, der kunne henvende sig til alt, hvad der var af national livskraft i folket.

Således tilskyndet samledes den 2. september 1920 repræsentanter for en række foreninger til et forhandlingsmøde. Mødet førte ikke til enighed, dertil var foreningernes holdninger for forskellige; nogle var udpræget akademiske, nogle grundtvigske, medens andre foreninger bestod af udvandrede sønderjyder med stærke lokale bindinger.

På samme tid udsendte de nyvalgte rigsdagsmænd fra Nordslesvig et opråb, hvori det hed: „Vi opfordrer vort folk over hele landet til at danne organisationer, eller underbygge dem, der støttede os i kampen under fremmedherredømmet, i det øjemed med alle lovlige midler at støtte de danske i udlændighed til hævvelse af sprog og nationalitet.“

Den 28. oktober gik da 8 foreninger sammen i „Sønderjyske Foreningers Fællesråd.“ Fællesrådet, der valgte generalmajor Hj. Ulrich til formand, lagde stor vægt på de enkelte foreningers selvstændighed. Den 2. november sluttede 29 andre foreninger sig sammen i „Den danske Grænseforening“, stærkt tilskyndet af dr. Harsløf, rektor Hansen og Peter Grau. Her lagde man hovedvægten på enhed og fællesskab uden større hensyn til særstandpunkter. Efter opfordring fra sønderjysk side lod professor Vinding Kruse sig vælge til formand, men betingede sig, at hans formandskab begrænsedes til 2 år. Hermed var foreningerne rundt om i landet bragt i den umulige situation at skulle vælge mellem to sammenslutninger eller stå helt udenfor. Nogle valgte at opløse deres forening, nu da genforeningen havde fundet sted.

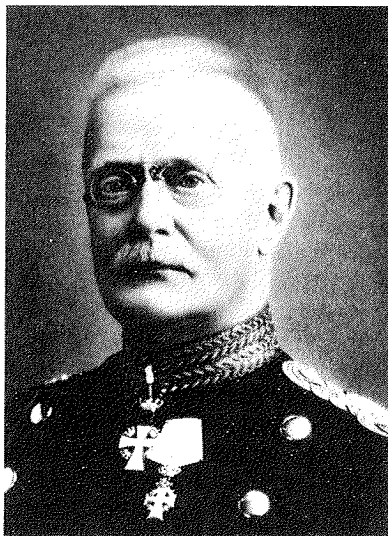
De to sammenslutningers formænd indså hurtigt det uholdbare i situationen, og i en fælles skrivelse til deres foreninger 12. januar 1921 krævede de en fuldstændig sammenslutning, og de satte deres poster som formand ind derpå. På et fælles bestyrelsesmøde og en fælles generalforsamling var der stor uenighed, men sammenslutningen blev vedtaget. Den nye sammenslutning fik navnet

„Grænseforeningen, sønderjyske Foreningers Fællesråd“. Foreningens løsen blev : I skal ikke blive glemte, og i dens loves §2 blev dens formål slået fast: „Med alle lovlige midler, såvel åndeligt som materielt, at støtte og udvikle danskheden syd for grænsen,“ og videre hed det: „Grænseforeningens virksomhed sker i nøje samarbejde med tilsvarende organisationer syd for grænsen.“.

I foreningens love lykkedes det at forene kravet om fællesskab i arbejdet og enhed i ledelsen med ønsket om selvstyre i de enkelte foreninger, idet disse af deres medlemmers kontingenter skulle yde mindst 30 % til hovedforeningen til løsning af store opgaver, medens de selv kunne anvende deres øvrige midler til formål, der havde deres særlige interesse. Årligt skulle afholdes Sendemandsmøder, hvor foreningernes repræsentanter i et antal svarende til deres medlemstal skulle vælge hovedparten af Hovedstyrelsens medlemmer. Denne ordning er siden blevet fastholdt.

Grænseforeningens Hovedstyrelse bestod iøvrigt fra begyndelsen langt overvejende af mænd, der havde tilhørt Danevirkebevægelsen og senere Flensborgbevægelsen.

Foreningens formand, professor Vinding Kruse, søgte hurtigt kontakt med H. P. Hanssens og H. V. Clausens tilhængere, der havde flertal i de gamle foreninger, „Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig“ fra 1880 og „Den nordslesvigske Skoleforening“ fra 1892. Disse to foreninger hjalp også sydslesvigerne med bøger og med højskoleophold i Danmark, men forbindelse med Grænseforeningen ville de i lang tid ikke have. Og politikere fra Det radikale Venstre og fra Socialdemokratiet nærde længe en vis frygt for, hvilke planer sydslesvigerne og deres hjælpere nord for grænsen kunne have om at fremkalde en grænseændring, uanset, at såvel Grænseforeningen som sydslesvigerne klart anerkendte ordningen fra 1920. Et skridt i retning af samarbejde

*Generalmajor Hjalmar Ulrich,
formand 1922-26*

mellem foreningerne blev dog taget i 1927, da der nedsattes et 6-mands udvalg, 2 fra hver forening, til gensidig orientering. Grænseforeningens Hovedstyre fik nu tilgang fra H.P. Hanssens fløj, og politiske modstandere som socialdemokraten, folketingsmand Andreasen, venstremanden Jens Vanggaard og den konservative leder J. Christmas Møller sad her side om side.

Samtidig øgedes medlemstallet; fra 1923, det første år, hvorfra der haves konkrete oplysninger, til 1939 steg det fra 33.000 til 82.000.

Der var også i høj grad brug for samling og forsoning for at yde effektiv hjælp til befolkningen i grænselandet. Da krigen sluttede, havde 30.000 dansksindede sønderjyder været indkaldt. Næsten 6.000 faldt, og 3.000 vendte hjem som krigsinvalid; 1.500 kvinder blev enker og 3.000 børn faderløse. Samtidig var landet forarmet og jorden udpint, og i Nordslesvig stod man over for den vældige og udgiftskrævende opgave at skulle omlægge landbruget fra overvejende studeopdræt og kornavl under toldbeskyttelse til landbrug på danske vilkår. Udgifterne til udvidelse af avlsbygningerne, til oprettelse af svineslagterier og til elektrificering måtte dækkes med lån i dyre danske kroner til afføsning af gælden i mark af faldende værdi. Staten ofrede meget på genopbygningsarbejdet i Nordslesvig, men også sydslesvigerne blev hjulpet. Fra statens side ydedes på tillægsbevillingsloven 1920-21 100.000 kr. „til støtte af dansk sprog og kultur i udlandet“, og dette beløb forhøjedes på de følgende finanslove til 200.000 kr. Fordelingen af beløbet tilrettelagdes af et 3-mands udvalg, hvoraf sønderjyden, folketingsmand Holger Andersen var medlem; allerede i 1922 blev udvalget udvidet med en radikal og en socialdemokratisk folketingsmand, og bevillingerne ydedes med tilslutning fra alle Rigsdagens partier. For statsmidler rejstes blandt andet i 1922 Duborgskolen, den danske realskole i Flensborg. Også fra privat side ydedes der hjælp. Ved den hidtil største folkeindsamling umiddelbart efter krigens afslutning tilvejebragtes ikke mindre end 13 1/4 mio. kroner – til Den sønderjydske Fond – til „at lindre krigens ulykkelige følger, værne om enker og faderløse, genrejse ødelagte virksomheder og støtte de mange i krigen lemlæstede“. Hovedparten af disse midler blev anvendt i Nordslesvig, men også trængende syd for grænsen modtog hjælp.

Grænseforeningens hovedindsats blev gjort syd for grænsen. Allerede i 1921 lykkedes det under udnyttelse af den lave markkurs at købe „Flensborghus“, det daværende „Hotel Nordischer Hof“, og siden blev gennem en længere år-række og med meget betydelige udgifter den smukke, men mishandlede barokbygning restaureret og indrettet med lokaler først og fremmest til det danske generalsekretariat og det danske bibliotek.

Foreningens vigtigste opgave var dog at støtte det danske skolearbejde, som nu igen blev muligt. Ifølge den nye tyske rigsforfatning, Weimarforfatningen af 11. august 1919, måtte nationale mindretal ikke hindres i deres frie åndelige udvikling, og kort efter afstemningen den 14. marts 1920 gav magistraten i Flensborg løfte om oprettelse af en folkeskole for mindretallet. To dage efter meddelelsen bragte byens aviser en bekendtgørelse, hvorefter forældre, der ønskede deres børn i dansk skole, skulle anmelde dem inden den 15. april, idet dog kun børn med dansk modersmål ville komme i betragtning. – Unægtelig en absurd bestemmelse i en by, hvor undervisning i dansk havde været forbudt i

fyrretyve år. Næsten tusinde børn var anmeldt inden fristens udløb, men mange blev afvist på grund af manglende kundskaber i dansk af skolemyndighederne. Så dannede forældrene den 5. maj „Dansk Skoleforening for Flensborg og Omegn“, der straks gik i gang med at arrangere danskundervisning og ferieophold i Danmark. Allerede den 20. maj drøftedes oprettelsen af en dansk privatskole for børn i alderen 10 til 16 år; efter gældende regler skulle den gå videre end folkeskolen i fag og timetal, den måtte blive en realskole. Den 16. oktober begyndte den danske kommuneskole sin undervisning med 239 elever af næsten tusinde anmeldte; de ansatte lærere var alle tysksindede, men ledelsen iøvrigt korrekt; der skulle gå 15 år, inden det blev muligt at ansætte danske lærere. I 1921 blev igen over tusinde børn anmeldt, men Skoleforeningens anmodning om oprettelse af endnu en dansk kommuneskole blev meget langsomt behandlet.

Her kunne Grænseforeningen træde til. I 1921 havde den købt de såkaldte Tivoli-bygninger i Stuhrs Allé; her indrettedes nu seks klasseværelser og en gymnastiksal, og her modtog 205 elever undervisning; skolen regnedes for en afdeling af den private realskole, der i oktober 1920 var oprettet i „Hjemmet“, redaktør Jessens gamle villa i Mariegade, der ejedes af „Flensborg-Samfundet“. Her ser vi således et smukt eksempel på samarbejde mellem Grænseforeningen og en enkeltforening. Imidlertid havde Skoleforeningen ført forhandlinger i København med 3-mands udvalget, og resultatet blev som nævnt en bevilling fra statens side til Duborgskolen, hvor realskoleundervisningen samledes den 16. april 1923. Imidlertid kunne kun børn af danske forældre i de tidligere 1. og 2. zone optages; myndighederne anerkendte ikke eksistensen af dansksindede længere sydpå. En nydannet „Skoleforening for Landdistrikterne“ gjorde flere forsøg på at begynde danske skoler uden for Flensborg, for eksempel med 77 skolepligtige børn i Klus i november 1920, men alle forsøg mislykkedes.

Først som et led i Stresemanns anstrengelser for at vinde international anerkendelse for Tyskland, og efter 1 1/2 års forhandlinger i København og Berlin, kom i 1926 et nyt reskript, hvorefter en række danske privatskoler kunne oprettes i Flensborgs opland; en af disse, Kobbemølleskolen, blev indrettet i en ejendom købt af Grænseforeningen; dens drift blev hovedsagelig betalt af de sønderjyske foreninger i Randers og Århus amter, atter et smukt samarbejde mellem hoved- og enkeltforeninger.

Endelig kom i 1929 et tillæg til skolereskriptet, hvorefter danske skoler også kunne begyndes uden for Flensborg og Sydtønder amter, så Grænseforeningen kunne bygge i Slesvig og i Tønning.

Igennem hele perioden kunne uden større vanskeligheder oprettes danske børnehaver, i flere tilfælde med Grænseforeningens hjælp, således at der i 1938 var 5 i Flensborg og omegn; i Slesvig oprettedes børnehaver af Grænseforeningen i 1928, i Tønning i 1935, ligeledes af Grænseforeningen.

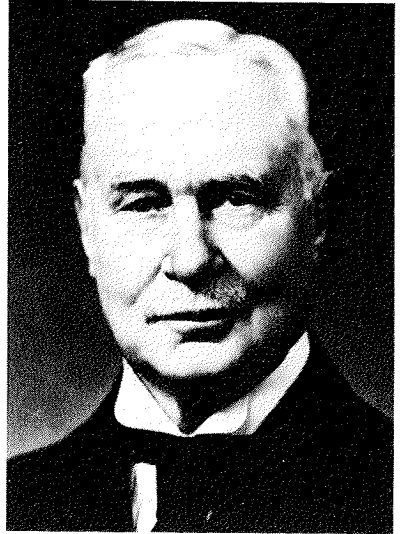
I 1922 nedlagde professor Vinding Kruse som aftalt formandshvervet i Grænseforeningen, og efterfulgtes af generalmajor Ulrich, selv sønderjyde; da denne i 1926 fyldte 70 år, ønskede han ikke at fortsætte; hans efterfølger blev rektor H. P. Hansen, der blev på posten helt til sin død i 1942, en særdeles idérig og aktiv formand.

Hovedstyrelsens bestræbelser rettede sig mod to mål: At skaffe de nødvendige midler til den omfattende virksomhed syd for grænsen, og at øge den danske befolknings viden om forholdene, også for derigennem at kalde flere til medlemskab af de lokale foreninger. En del af pengene til arbejdet stammede fra de 30 % af enkeltforeningernes kontingent, som disse var pligtige at yde til hovedforeningen, men disse bidrag kom aldrig til at udgøre den væsentligste del af Grænseforeningens indtægter; i 1929 udgjorde de således 35.000 kr., spændende fra 15 øre pr. medlem i én forening til 1 kr. i en anden; samtidig lå udgifterne omkring 200.000 kr. Store beløb kom ind gennem indsamling og mærkesalg på den årlige „Dybbøldag“, i 1930 over 100.000 kr. Dybbøldagen holdtes første gang i 1921 på foranledning af den idérige redaktør Willemoes fra Ribe, og administreredes effektivt gennem en meget lang årrække af overretssagfører Manthey-Wagner. Endelig modtog Grænseforeningen store beløb som gaver fra enkeltpersoner, og i særlige tilfælde, gennem landsindsamlinger til bestemte formål. Dog måtte man lejlighedsvis optage betydelige lån. Foreningens problem var, at den havde store faste udgifter, medens dens hovedindtægter var uvisse; samtidig meldte der sig stadig nye opgaver, som dårligt kunne afvises.

I 1930 var hovedudgiftsposterne følgende: Skolesagen i Slesvig 32.000 kr., opretholdelsen af Dansk Generalsekretariat i Flensborg 12.500 kr., tilskud til Slesvigsk Forening 12.000 kr., skolesagen i Flensborg 32.000 kr., til bogsamlingen på Flensborghus 19.000 kr., til bygningen 9.000 kr. og til støtte for pressen syd for grænsen 23.000 kr.

I 1930 havde Grænseforeningen i et par år betalt til driften af en børnehave i byen Slesvig; nu henvendte en stor kreds af forældre sig til Skoleforeningen og anmodede om oprettelse af en skole. Grænseforeningen købte grund og planlagde, uden at være i besiddelse af pengene, at opføre en skole. Som formanden udtrykte sig på Sendemandsmødet: „Pengene skal skaffes!“ De gode resultater i et område, hvor befolkningen end ikke havde haft adgang til at stemme i 1920, skyldtes nok i særlig grad den utrættelige vandrelærer, Jørgen Jørgensen; alene i året 1930 havde han med udgangspunkt i Slesvig foretaget ikke færre end 192 ture ud i landet, med tog, på cykel og til fods, fra Ejdersted i vest til Angel i øst, givet danskundervisning i private hjem, fortalt og sunget sange med børnene, fungeret som instruktør i ungdomsforeningernes idræt og boldspil, og givet landbrugsfaglige råd. Det er en stor tilfredsstillelse at notere, at denne glimrende mand mod afslutningen af sin karriere belønnedes med et Ridderkors. Men der var mange som ham: Den lige så flittige vandrelærer i den nordlige del af Sydslesvig, Niels Kjems, og to stærke kvinder, Maren Sørensen i Valsbøl og Anna Kjems, sekretær i Den slesvigske Kvindeforening, for at nævne de mere fremtrædende. Alt dette arbejde måtte støttes, og samtidig stilledes der øgede krav nord for grænsen. Under de vanskelige vilkår for landbruget i Nordslesvig forsøgte man fra tysk side gennem „Kreditanstalt Vogelgesang“ at sikre sig forkøbsretten til jord i det område, hvor de tyske stemmetal i 1920 havde været højest. Fra tyske i Nordslesvig blev indskudt 8.550 kr, medens resten af kapitalen på ialt 7,2 mio. kr. var tyske statsmidler, fremskaffet af det tyske folketingsmedlem pastor Schmidt. I sit brev til den tyske regering skrev han den 8. januar 1926 om „vor gunstigste time og vendepunktet til angreb“. Formålet var ganske klart at bevare mulighederne for en grænsflytning tilbage

*Rektor H. P. Hansen
formand 1926-42*

til Kongeåen. Angrebet blev opfanget af det nyoprettede „Landeværnet“ og Sønderjysk Hypotekslånefond, og de tyske stemmetal nåede aldrig over 15,9%.

Udviklingen stillede nye krav til Grænseforeningen; et i 1928 oprettet dansk kontor i Tønder modtog bidrag både fra flere af enkeltforeningerne og fra hovedforeningen, og Grænseforeningen bidrog til opførelsen af en række forsamlingshuse i det truede område. Her mødtes man i et samarbejde med Sprogforeningen og Skoleforeningen, så de sidste modsætninger blev ryddet til side: I 1934 talte H. P. Hansen på Grænseforeningens første grænselandskursus, og 1936 holdtes foreningens Sendemandsmøde i Åbenrå. Men da var vilkårene for grænsearbejdet blevet meget vanskeligere.

Modsatningen skærpes

Hitlers magtovertagelse i 1933 medførte radikalt ændrede vilkår for arbejdet syd for grænsen. Fra den tyske statsledelses side ønskede man officielt et godt forhold til de nordiske folk, og på overfladen kunne arbejdet gå uhindret videre, men lokalt arbejdedes der fra tysk side målbevidst på at fjerne det danske mindretal.

Grænseforeningen kunne fortsætte arbejdet i Slesvig by, indvie den nybyggede skole i oktober 1931, og glæde sig over stigende børnetal; i 1933 var der 71 elever i skolen og 45 i børnehaven, så en udvidelse måtte planlægges; den kunne tages i brug 1935, der var da 90 elever. I Tønning blev en Slesvigsk Forening for Ejdersted Amt grundlagt i december 1933, og der kunne holdes julefest med 45 børn og 70 voksne deltagere. De store udgifter til arbejdet forøgedes af kronens dårlige kurs i forhold til mark, men medlemstallet voksede, så det i

1934 passerede 50.000, udbyttet fra Dybbøldagen øgedes ligeledes, og store gaver fra enkeltpersoner gjorde det muligt i 1933 helt at slippe ud af foreningens gamle gæld.

Men samtidig kom alarmerende meldinger om lokale myndigheder og partifunktionærers optræden i enkelttilfælde. En fader til et par børn i Kobbermølleskolen arresteredes, anklaget for at have smuglet kommunistisk propaganda over grænsen fra Danmark; fra arresten sendtes en udmeldelse af hans to børn, og derefter blev han løsladt. En postombærerske, der tilhørte mindretallet blev afskediget, fordi hun ikke brugte „tysk hilsen“, en kødsynsmand, „fordi han ikke hensynsløst trådte i skranken for den nationalsocialistiske stat“. Samtidig blev det tilladt at ansætte danske lærere ved de danske skoler, statstilskuddene til skolernes drift fra tysk side øgedes, og i oktober 1935 kunne en nybygget skole i Tønning tages i brug med 29 elever i skolen, 15 i børnehaven – men skolens vinduer blev i løbet af et par måneder knust tre gange. Stærkt virkede det blandt de mindrebedemidlede i Flensborg, at de mistede børnetilskud og Vinterhjælp, fordi børnene gik i dansk skole, og modtog understøttelsen, så snart der forelå en udmeldelse, medens danske arbejdere mistede arbejdet og så, som arbejdsledige, sendtes til arbejdspladser i Hamburg eller Mecklenburg. Under disse forhold måtte elevtallet i skoler og børnehaver falde, og enkelte skoler måtte lukke.

Også i Nordslesvig skærpedes modsætningerne. Det tyske mindretal fik nationalsocialistisk ledelse og agiterede voldsomt forud for valget i 1939. På en valgplakat kunne læses følgende:

„12. marts 1938: Østrig vender hjem til Riget.

September 1938: Sudeterlandet vender hjem.

Marts 1939: Böhmen og Mähren bliver tysk protektorat.

Marts 1939: Memel vender hjem til Riget.

3. april 1939: Nordslesvig stemmer på Slesvigs Parti.“

Det gjorde Nordslesvig nu ikke. Det tyske parti modtog 15.016 stemmer, 15,9 % af de afgivne, den største procent siden afstemningen 1920. Men der overfor stod 79.422 danske stemmer; det stod nu klart for det tyske mindretal, at en grænseflytning nord på ikke kunne opnås ved demokratiske midler.

På dansk side var reaktionen på det tyske tryk meget klar. Forståelsen for grænsearbejdet øgedes i alle kredse, og tilslutningen til Grænseforeningen øgedes i takt hermed. I 1936 passerede medlemstallet 60.000, og i 1937, hvor resultatet af Dybbøldagsindsamlingen var 170.000 kr., kunne foreningens rejsesekretær gennem mange år, Lawaetz, trække sig tilbage i forvisning om, at hans utrættelige oplysnings- og agitationsvirksomhed bar de smukkeste frugter. Han blev erstattet med hele 4 nye medarbejdere, og fremgangen fortsatte. I 1938 blev et medlemstal på 80.000 passeret, og Dybbøldagen gav et overskud på 200.000 kr. Endnu i 1939 lykkes det at indvie en ny skole bygget af Grænseforeningen i Ladelund og at betale den danske årsmødeplads i Flensborg. Iøvrigt kunne man i disse år glæde sig over voksende deltagelse i grænsearbejdet fra ungdommens side, ganske vist overvejende i dens egne organisationer, først og fremmest Det unge Grænseværn, og politisk enighed om grænsespørgsmål.

Ved krigsudbruddet i 1939 blev kontakt over grænsen i meget høj grad vanskeliggjort, og vanskelighederne øgedes efter den tyske besættelse af Danmark 1940; dette år bortfaldt Grænseforeningens Sendemandsmøde, og Dybbøldagens mærkesalg måtte opgives. Der var medlemmer af foreningen, der mente at et medlemsskab under disse omstændigheder kunne medføre personlig risiko, medens andre antog, at krigen måtte ende med en tysk sejr, og at Grænseforeningens arbejde derfor var udsigtsløst. Efterhånden som krigen fortsatte og det tyske tryk øgedes, voksede imidlertid befolkningens ønske om at engagere sig i nationalt arbejde, og Grænseforeningens medlemstal øgedes stærkt, ligesom den finansielle støtte, der ydedes foreningen gennem gaver, steg stærkt.

Endnu i de første krigsår kunne et begrænset bygge- og vedligeholdelsesarbejde foregå syd for grænsen, således på Flensborghus og skolen i Slesvig, ligesom foreningen helt kunne overtage driften af forsamlingsbygningen Slesvighus, men stort set måtte hjælpen begrænses til filantropiske opgaver- og behovet for hjælp var også meget stort.

Indkaldelserne standsede arbejdet i mange danske foreninger og gjorde skolearbejdet yderst besværligt, samtidig med at elevtallet i de danske skoler og børnehaver under de trykkende forhold måtte falde. Som eksempel skal nævnes, at 96 danske familier i Flensborg i 1940 søgte om den tyske sociale foranstaltning, kaldet Vinterhjælp, hvortil de efter reglerne var kvalificerede, men kun 18 familier modtog hjælpen; af disse 18 mistede de 14 familier straks efter hjælpen. Af disse 14 udmeldte så de 6 deres børn af de danske skoler, hvorefter de omgående igen modtog hjælp. Til disse vanskeligheder kom allerede i den første krigsvinter brændselsmangel og dårlige ernæringsforhold.

Den nødvendige hjælp organiseredes af den utrættelige generalinde Julie Ramsing, der sørgede for indsamling af tøj, fodtøj og legetøj, og som organiserede de sydslesvigske børns ophold i Danmark, således, da brændselsmangel lukkede tre børnehaver i Flensborg, to måneders ophold på Det unge Grænseværns ejendom i Kollund, og sommerophold på vestkysten, hvor navnlig grænseforeningen i Ribe amt gjorde en stor indsats.

Sendemandsmødet i 1942 blev rektor H. P. Hansens sidste. Han kunne ved denne lejlighed glæde sig over, at Grænseforeningens medlemstal nu havde passeret 100.000, og over at samarbejdet med de andre nationale foreninger fungerede gnidningsfrit, således med Det unge Grænseværn med 50.000 medlemmer. Samtidig var Grænseforeningens økonomi omsider bragt i orden, så den stadige usikkerhed, man havde måttet leve i: at udgifter måtte afholdes, inden man havde skaffet de nødvendige midler til rådighed, nu var afløst af sikkerhed. Foreningen var gældfri, og en reservefond grundlagt, samtidig med at den af redaktør Willemoes i 1924 grundlagte Grænsfond nu årligt gav et smukt renteaflast til foreningens formål. Utvivlsomt nærmede den gamle mand et stille håb om et tysk nederlag og ønskede at forberede sin forening til den indsats, der da ville blive nødvendig.

Imidlertid forværredes situationen stadig i Sydslesvig; allerede i 1940 var den danske kommuneskole blevet beslaglagt til militære formål, så eleverne derfra måtte undervises i Duborgskolens lokaler. I den sidste krigsvinter blev al undervisning suspenderet ud over landsdelen; de danske skoler fortsatte dog undervisningen så godt det lod sig gøre rundt i hjemmene. Særligt fortvivlede blev

*Præsident Holger Andersen,
formand 1943-61*

forholdene, da der i krigens sidste tid strømmede flygtninge til fra områderne østpå og fra de bombede storbyer; Duborgskolen, den eneste fungerende skole i Flensborg, måtte undervise elever fra to skoler på 2. sal og på loftet, medens stueetage og 1. sal var i brug til flygtninge; af de danske børnehaver var ved krigens afslutning kun én i funktion. På listerne over faldne stod ved kapitulationen 168 navne, medens mange var meldt savnede eller var krigsfanger; ialt vendte over 300 ikke hjem. Men smerteligst føltes den ulykke, der den 19. maj 1943 ramte den af Grænseforeningen drevne børnehave, Ingrid-Hjemmet, hvor 15 børn og to voksne hjælpere omkom under luftangreb. Til fordel for de skadelidte indsamlede Grænseforeningen et betydeligt beløb, og børnenes mødre kom på rekreatiionsophold på Als, ligesom ferieophold for skolebørnene stadig kunne arrangeres. Meget vigtigt var det, at fru Ramsing skaffede midler til at give samtlige danske elever et dagligt måltid med æg, ost, leverpostej, mælk og levertran.

Iøvrigt måtte Grænseforeningen koncentrere sig om arbejdet nord for grænsen, hvor den tyske befolkningsgruppes virksomhed var meget pågående, og om at samle penge til det, der forestod. Mange af Grænseforeningens medlemmer tog del i en omfattende oplysnings- og foredragsvirksomhed for at forberede befolkningen, men officielt måtte foreningen indtage en strengt korrekt holdning.

Ved H. P. Hansens død i 1942 overtoges ledelsen foreløbigt af næstformanden, dr. Harsløf, indtil Sendemandsmødet i 1943 – der forøvrigt som besættelsestidens øvrige Sendemandsmøder blev holdt for lukkede døre – kunne bekræfte valget af forhenværende præsident Holger Andersen til formand.

I ham fik Grænseforeningen en særdeles erfaren og myndig leder. Selv sønderjyde og uddannet som teolog på tyske universiteter var han ved udbruddet

af 1. Verdenskrig flyttet til Danmark; efter våbenstilstanden deltog han i oplysningsarbejdet i Slesvig, og han arbejdede for en internationalisering af Melleslesvig, da genforening med Danmark ikke kunne finde sted. I 1920 valgtes han til medlem af Folketinget som konservativ repræsentant for Sønderjylland, og han repræsenterede landsdelen i Folketing og Landsting indtil 1939, dog afbrudt af hverv for Folkeforbundet, således som præsident for kommissionen for udveksling af græske og tyrkiske folkegrupper, altså en leder med politisk erfaring og international orientering.

Gennembrud

Da Danmarks befrielse kom, nærrede sydslesvigerne store forhåbninger. Det viste sig imidlertid hurtigt, at Sydslesvig ikke blev befriet, men besat, og den danske folkegruppe måtte dele kår med sine tyske medborgere. Heller ikke fra Danmark kom nogen opmuntring; den første hilsen til Sydslesvig var regeringserklæringen af 9. maj 1945 om „at grænsen ligger fast.“ Denne erklæring blev underskrevet af samtlige partier i befrielsesregeringen, og den var udformet af udenrigsminister Christmas Møller, Flensborgmand fra 1920, som ikke turde håbe på, at forholdene denne gang skulle blive anderledes. Imidlertid fjernede den engelske besættelse i hvert fald et tryk fra Sydslesvig, og for første gang siden 1864 kunne befolkningen nu frit vælge sit tilhørsforhold, hvilken skole, deres børn skulle gå på. I foråret 1946 var allerede 3000 børn i Flensborg tilmeldt dansk undervisning, og tilsvarende var forholdet ud over landsdelen, hvor mange forældre kredsede fremsatte ønske om oprettelse af en dansk skole. Og da de engelske militære myndigheder begyndte indretningen af en demokratisk lokaladministration, viste de første valg meget store danske stemmetal; således ved amtsrådsvalget 1946 82.000, og ved landdagsvalget i 1947 99.500 stemmer. Dette sidste tal udgjorde mere end halvdelen af „den hjemmehørende befolkning“ i Sydslesvig, og det opnåedes, selv om de engelske myndigheder ikke på dette tidspunkt ville tillade dannelsen af et dansk politisk parti i landsdelen. Tal som disse gjorde et stærkt indtryk nord for grænsen, og vakte stærk politisk splid. Knud Kristensen, der efter sin valgsejr i oktober 1945 havde dannet en Venstre mindretalsregering, gav i flere taler udtryk for støtte til sydslesvigernes forhåbninger, og han støttedes af det konservative parti med undtagelse af Christmas Møller, medens radikale, socialdemokrater og kommunister var skeptiske med hensyn til ægtheden af sydslesvigernes nationale tilkendegivelser.

Imidlertid gav statsministerens udtalelser det engelske udenrigsministerium anledning til at forlange klar besked af Danmark. I en note september 1946 udtrykte man sig således: „Af taler, som fremtrædende danske i den seneste tid har holdt, må Hans Majestæts regering slutte, at det er den danske regerings ønske, at den danske del af den tyske befolkning i Sydslesvig nu indlemmes i Danmark. Hans Majestæts regering er derfor rede til at overveje ethvert forslag gående ud på enten befolkningsudveksling eller en folkeafstemning efterfulgt af en grænseregulering, eller simpelthen en grænseregulering uden afstemning.“

Da der således skulle træffes en afgørelse, måtte statsministeren bøje sig for

Folketingets flertal, og regeringen måtte i den såkaldte oktober-note af 19. oktober 1946 meddele, at den danske regering ikke ønskede at stille forslag om nogen ændring i Sydslesvigs statslige tilhørsforhold, ligesom tiden måtte vise, om sindelagsskiftet var holdbart. Regeringen krævede dog Sydslesvigs administrative adskillelse fra Holsten og en formindskelse, gerne helt fjernelse, af flygtningepresset.

Imidlertid måtte regeringen Knud Kristensen gå af efter nyvalg i november 1947; den blev erstattet af en socialdemokratisk mindretalsregering under ledelse af Hans Hedtoft. Under denne regering afholdtes den 18. til den 23. oktober 1948 en konference i London om spørgsmålet. Fra engelsk side bad man her den danske regering forstå, at Danmarks sikkerhedsproblem nu lå mod øst og ikke mod syd, og at landets sikkerhed ville blive mindsket under et konstant irritationsmoment i forhold til Tyskland. Sydslesvigsspørgsmålet kunne derfor ikke længere betragtes som værende af kun begrænset rækkevidde, men måtte ses i sammenhæng med forsvaret af hele den vestlige verden. Danmarks beliggenhed ved indgangen til Østersøen bragte landet i en kritisk stilling.

Hermed var tydeligt nok de storpoltiske muligheder for at ændre Sydslesvigs statsretslige stilling forspildt.

På Grænseforeningens Sendemandsmøder i årene efter krigen var der stærkt delte meninger om, hvilken stilling man skulle tage i den politiske strid. Foreningens formand, Holger Andersen anså det for en ulykke også for Sydslesvig, hvis der på grund af grænsespørgsmålet som i 1918 til 1920 skulle opstå varig splittelse mellem de politiske partier, og han mente, at Grænseforeningen i hvert fald skulle undgå holdninger, som ikke alle Folketingets partier kunne gå ind for. Nu, hvor danskhedens kolossale vækst krævede en langt større indsats af foreningen end tidligere, måtte der handles i enighed. Og formandens autoritet var meget stor.

På Sendemandsmødet i 1945 indledte biskop Øllgaard, tidligere medlem af Frihedsrådet, med en henstilling om, at man i alle overvejelser og beslutninger ville stå med begge ben på jorden, ville bygge på virkeligheden og kræve solide og reelle oplysninger, selv om de måske ikke var opmuntrende. Formanden underbyggede i sin beretning dette synspunkt ved, i anledning af Grænseforeningens 25-års dag at mindes den strid, der i 1920 havde delt folket i to lejre, medens samling netop var en bydende nødvendighed for at styrke og udvikle dansk ånd og kultur i Sydslesvig.

Nu var arbejdet delt således, at udgifterne til skolearbejdet i Flensborg og Mellemslesvig afholdtes af den danske stat, medens Grænseforeningen med sine nu 142.000 medlemmer var så godt som ene om arbejdet syd for denne linie. Fra tidligere fandtes i området skolerne i Slesvig by og i Tønning, begge med børnehaver, og der var i 20 år drevet vandre lærervirksomhed. Nu forelå der begæringer fra godkendte forældre kredse om oprettelse af 25 nye skoler; samtidig var det meget svært at skaffe indrejsetilladelser til de nødvendige lærerkræfter, og den overvældende flygtningetilstrømning gjorde lokalesituationen fortvivlet. Foreløbigt måtte man prøve at skaffe barakker til veje; gennem Foreningen Norden var der sket henvendelse til den svenske regering for at få stillet 30 barakker til rådighed, hvoraf Grænseforeningen skulle betale 2/3 og staten 1/3. Hidtil havde foreningens skolebudget været på 70.000 kr., nu måtte

man regne med at skulle bruge 1/2 mio. pr. år. Samtidig skulle biblioteksarbejdet udvides og det danske generalsekretariat i Flensborg bringes til at fungere igen.

Den mest påtrængende opgave var dog Sydslesvig-hjælpen. Efter forhandlinger med Handels-, Social- og Landbrugsministerierne havde Grænseforeningen påtaget sig at organisere og garantere bispisningen af alle danske sydslesvigere. For oktober måned var der indsamlet varer til en værdi af 223.000 kr.; for fremtiden måtte der nok regnes med over 200.000 kr. pr. måned. Her havde de sønderjyske amter gjort en enestående indsats, hvert af dem ville levere en måneds rationer og skaffe midlerne ved indsamling i befolkningen. En måneds rationer omfattede bl. a. 1000 tdr. kartofler, 1.250 kg sukker, 2.500 kg smør, 2.500 kg fedt, 2.500 kg flæsk, 5 tons havregryn, 5 tons byggryn, 5 tons sigtemel, 5000 rugbrød, 5000 sigtebrød, 2.500 kg ost, 25.000 æg, 1.250 kg pølse, 50.000 bouillonterninger og desuden sæbe, skurepulver, håndsæbe og bagepulver. Myndighederne sørgede for alle eksporttilladelser, og gennem det politiske samarbejdsudvalg var 400.000 kr. udbetalt til Grænseforeningen. Transporten besørgedes af en i Flensborg oprettet kørselstjeneste med 10 danske chauffører.

Iøvrigt var der til Grænseforeningens formål givet 90.300 kr. af enkeltforeningerne, enkeltpersoner og institutioner havde bidraget med 43.0000 kr., medens Dybbøldagen havde givet 375.000 kr.

Ud over dette vældige arbejde havde Grænseforeningen også påtaget sig forsendelsen af private gavepakker, og til 9 institutioner nord for grænsen havde foreningen sendt bidrag til driften.

Hovedstyrelsens forretningsudvalg udtalte i enighed, at målet måtte være at muliggøre en udvikling i frihed i Sydslesvig, så befolkningen engang, når tiden var inde, selv måtte kunne vælge sin fremtidsvej. De store vanskeligheder var de engelske myndigheder, som ikke forstod, hvad der foregik i befolkningen, og flygtningestrømmen, der måtte modarbejdes, da den ellers ville ændre befolkningens sammensætning varigt og udgøre en trussel mod Danmarks sydgrænse. Endelig forelagde formanden en resolution, der opfordrede regeringen til at kræve administrativ adskillelse af Sydslesvig fra Holsten, at der ikke blev givet varig opholdstilladelse i landsdelen til fremmede sydfra, og at der efter princippet om selvbestemmelsesret blev givet befolkningen lejlighed til til sin tid at fremkomme med en fri tilkendegivelse af sine ønsker med hensyn til landsdelens fremtid.

Denne resolution blev vedtaget enstemmigt, men det bemærkedes under diskussionen på mødet, at formanden ikke havde nævnt Sydslesvigsk Udvalg, en folkebevægelse, der krævede Sydslesvig frigjort for tysk overhøjhed.

Dette første Sendemandsmøde efter befrielsen er skildret udførligt for at give indtryk af omfanget af de opgaver, Grænseforeningen påtog sig og af formandens anstrengelser for at undgå splittelse.

På Sendemandsmødet i 1946 blev en lignende resolution forelagt; den gav udtryk for den dybe bekymring og uro, som anbringelsen af 300.000 altovervejende østpreussiske flygtninge og planerne om deres faste bosættelse i Sydslesvig havde fremkaldt i det danske folk, og opfordrede regeringen til at formulere de

retningslinier, efter hvilke den ønskede Sydslesvigs forhold ordnet, over for de allierede stormagter. Der blev desuden givet oplysning om, hvorledes arbejdet med oprettelse af nye skoler var fordelt: Det ved Genforeningen i 1920 af staten nedsatte udvalg til støtte for dansk sprog og kultur i udlandet påtog sig, sammen med Sønderjysk Skoleforening at tilvejebringe skolerne i Flensborg by og amt samt Sydtønder amt, medens Grænseforeningen skulle tage ansvaret for resten af Sydslesvig. Medens der ved kapitulationen fandtes 9 skoler, var der nu 36 i gang, 9 på vej og ikke mindre end 58 ønsket. Af de 36 skoler drev Grænseforeningen de 8, men kunne regne med at få ansvar for flere end 40. Allerede nu var driftsbudgettet på 1 mio. kr., dertil kom lokaleanskaffelser.

Også ved denne lejlighed blev en skarpere resolution forelagt, der forlangte Sydslesvigs genforening med Danmark, hvis dets befolkning udtrykte sin vilje dertil, og en fjernelse af tysk suverænitet over landsdelen. Under diskussionen blev forsamlingen opfordret til at tage hensyn til forholdene i regering og Rigsdag, og til ikke at miste forbindelsen med hele det danske folk. Derefter vedtoges formandens forslag.

Endvidere blev Sydslesvig-Hjælpen atter omtalt; der var i øjeblikket 25.000 personer, der modtog hjælp, og til formålet indsamledes i amterne efter tur 200.000 til 250.000 kroner pr. måned.

Endelig meddeltes, at Grænseforeningens medlemstal nu udgjorde 160.000. I 1947 var antallet af skoler vokset til 50, og elevtallet udgjorde nu 9.484. I de følgende år begyndte vanskelighederne at vise sig for alvor; en tysk regering var siden landdagsvalget i 1947 etableret i Kiel, og den var, uanset om den var dannet af SPD eller CDU, ikke venligt stemt over for det danske arbejde. Talrige hindringer blev lagt i vejen for danske læreres indrejse, de mange tusinde bøger, der var nødvendige for undervisningen, blev toldbehandlet én ad gangen. Der var atter tale om afskedigelse fra offentlig tjeneste af dansksindede, og boykot og chikane over for danske virksomheder.

Endelig kom en afklaring, da under engelsk-ledede forhandlinger Kiel-erklæringen den 26. september 1949 blev udstedt. Den fastslog, at ingen borger måtte tilsidesættes eller begunstiges for sin tilknytning til det danske mindretal, og at bekendelsen til det danske folkefællesskab var fri og hverken måtte bestrides eller efterprøves. Disse bestemmelser kom til at indgå i Slesvig-Holstens forfatning.

Samme år var en fælles forfatning blevet godkendt af de 3 allierede besættelsesmyndigheder i Vettyskland, og Forbundsrepublikken etableret.

I 1950 gjorde formanden situationen op i anledning af foreningens 30-års dag. Grænseforeningens stærke vækst var begyndt fra 1930, hvor der var 43.000 medlemmer; i 1935 var tallet 51.000, i 1941 93.000, i 1942 over 100.000, og i 1949 200.000. I de første 25 år efter 1920 kom 10 danske skoler i gang i Sydslesvig – én måtte lukke igen. I 1950 arbejdede 80 skoler med 13.800 elever, hvoraf Grænseforeningen ydede støtte til 23 med 4.300 elever og godt 100 lærere.

Foreningens driftsudgifter til skolearbejdet var blevet stærkt forøget, da Kiel-regeringen i 1949 havde ændret de store kommunale skolars status til private skoler; de udgjorde nu 1,2 mio. kr., og dertil kom 440.000 kr. til byggearbejder. Der indkom stadig nye ønsker om bygning af danske skoler, og samtidig skulle mange gamle udvides, eller barakskoler skulle erstattes af stenbygninger. Byg-

geplanerne kunne nok kun gennemføres, hvis hvert dansk amt påtog sig ansvaret for opførelse af en skole. Alt i alt var budgettet på 4 1/2 mio kr., så det var nødvendigt, at staten nu overtog ansvaret for skolerne ned til Slien-Danevirke.

Disse bemærkninger fra formanden fik nogle sendemænd til at spørge, om Grænseforeningen i denne nye situation ville indlede et samarbejde med de to organisationer, der havde påtaget sig at opføre skoler syd for linien Slien-Danevirke, nemlig Slesvig-Ligaen, der byggede i Rendsborg, og Sydslesvigsk Udvalg, der byggede i Egernførde.

Formanden svarede, at Grænseforeningen med et budget på 4,5 mio kr. nødvendigvis måtte arbejde sammen med de bevilligende myndigheder, denne realitet måtte han holde sig til. Hertil indvendtes, at de tyske myndigheder efter gældende bestemmelser gav tilskud til danske privatskoler uanset deres beliggenhed i landsdelen, derfor burde den danske regering ikke sætte grænser for sine tilskud. Da formanden derefter erklærede, at hvis der skulle øves pres over for statsmagten, måtte en anden end han føre forhandlingerne. Dermed sluttede drøftelsen.

I de følgende år kom Grænseforeningen ud for store vanskeligheder fra tyske myndigheders side, når der skulle opføres nye skoler. I dårlig overensstemmelse med Kiel-erklæringen meddelte den slesvig-holstenske ministerpræsident dr. Bartram på CDUs partidag, at hans regering „med alle til rådighed stående midler ville modsætte sig det danske skolearbejde i Sydslesvig“. Denne linie fulgtes op af lokale myndigheder, fx. i Svavsted, hvor man trods 80 tilmeldte ikke vil tillade dansk undervisning. Medens private skoler i Danmark modtog 80 % af de samlede udgifter i statstilskud – og det gjaldt også de tyske skoler – så fik private skoler i Tyskland 80 % af de „løbende og saglige omkostninger“, dvs. 30 % af de virkelige driftsudgifter. Og person-forfølgelser kom til. Karl Otto Meyer blev afskediget fra sin lærerstilling, fordi han ved et møde i Sønderborg sagdes at have advaret mod en tysk genbevæbning. Han måtte igennem tre retsinstanser, inden afskedigelsen erklæredes for retsstridig.

I 1954 skabtes der nye vanskeligheder for den danske folkedel i Sydslesvig; Landdagen vedtog en spærreklausul på 5 % af stemmerne, der på forhånd ville udelukke Sydslesvigsk Vælgerforening fra repræsentation, og samtidig blev tilskuddet til skolerne skåret ned fra 80 % til 50 % af gennemsnitsudgifterne pr. elev i de offentlige skoler. Ved valget til Landdagen fik de danske kandidater 42.136 stemmer, men opfyldte ikke 5 %-klausulen, så 4 danske mandater blev tabt. Tilbage stod imidlertid, at danskheden i Sydslesvig havde en styrke som ikke var set inden for et århundrede, og at den danske befolkning nord for grænsen forstod, at den havde en opgave at løse der. Derfor kunne Grænseforeningen i samarbejde med alle danske partier fortsætte sit støttearbejde i Sydslesvig i et omfang, som ingen før krigen ville have drømt om.

Denne situation, en stabil dansk folkegruppe i Sydslesvig, og politisk enighed i Folketinget om at yde den støtte, stillet over for stigende hindringer fra Landsregeringen i Kiel, fik Danmark til at udnytte en gunstig udenrigspolitisk situation. Sagen blev taget op på NATO-landenes møde i Paris den 22. oktober 1954, hvor Den tyske Forbundsrepubliks optagelse i alliancen skulle drøftes; Danmark modtog ved denne lejlighed værdifuld norsk støtte.

Reaktionen fra Forbundsregeringens side var en indbydelse til forhandling „til fastlæggelse af mindretallenes rettigheder nord og syd for grænsen“, og den nyudnævnte stats- og udenrigsminister H. C. Hansen accepterede indbydelsen. Der fulgte nu forhandlinger i København og i Bonn, og resultatet blev to enslydende regeringserklæringer om de to mindretals stilling, og om en række konkrete spørgsmål i den forbindelse. Den 19. april vedtog Folketinget erklæringen, og umiddelbart efter ratificeredes beslutningen om Forbundsrepublikkens optagelse i NATO.

Herefter ophævedes 5 %-klausulen i Kiel for så vidt angik nationale mindretal, tilskuddet fra Landsregeringen til private skoler hævedes fra 50 til 80 %, og de danske skoler fik eksamensret. Dermed var de værste hindringer for udviklingen af et godt forhold mellem danske og tyske i grænselandet ryddet af vejen.

Samtidig kunne Grænseforeningen konstatere, at man nu var nået gennem programmet for skolebyggeri, ialt 33 skoler opført af foreningen i Sydslesvig, og dertil 11 børnehaver. Formanden kunne på Sendemandsmødet 1955 på baggrund af den ændrede situation erklære, at Grænseforeningen følte det som sin opgave at understøtte den sydslesvigske danskhed, men også, for alle parter skyld, efter evne at medvirke til, at livet for grænselandets børn kunne leves på grundlag af det bedste i den vestlige verdens traditioner. Dermed var også fra Grænseforeningens side forsoningen indtrådt.

Afklaring

Ved udløbet af finansåret 1956-57 ændredes Grænseforeningens vilkår således, at foreningen ikke længere var formidler af støtte til danske skoler i amterne syd for Flensborg og Sydtønder amter. Støtten skulle nu varetages af et 4-mands udvalg bestående af Peter Gorrsen, MF (som formand), forstander Arne Fog-Petersen, civilingeniør Claudi Westh og Holger Andersen.

Derefter koncentrerede foreningen sig om støtte til de sydslesvigske ungdomsforeninger, hvis virksomhed jo måtte siges at være en konsekvens af skolernes indsats. Disse foreninger havde virkelig økonomiske problemer, og unge i Sydslesvig var stærkt fristede til at udvandre fra deres hjemstavn på grund af de begrænsede erhvervsmuligheder. Hovedopgaver fra 1958 var opførelsen af et bibliotek i Flensborg, så Flensborghus efter bogsamlingens udflytning kunne blive underkastet en stærkt tiltrængt restaurering. Siden 1955 havde foreningen haft driftsunderskud, så overskuddet fra det siden 1952 afholdte Sønderjydske Lotteri – efter idé af sygehusinspektør H. C. T. Møller – kom meget tilpas til løsning af specielle opgaver som reparation af Slesvighus, Hotel Norden og Hotel Skandinavien, samt til indretning af Husumhus.

Medens danske medlemstal og tal på skoleelever i disse år gik tilbage, havde Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger stadig fremgang, og foreningerne modtog tilskud til fritidshjem, samtidig med at man prøvede at hjælpe gennem ansættelse af en erhvervskonsulent og flere landbrugskonsulenter.

Endelig i 1958 kunne regnskabet vise et beskedent driftsoverskud, således at ansættelsen af erhvervskonsulenten, Rolf Lehfeldt, og 6 landbrugskonsulenter kunne opretholdes. Samtidig øgedes oplysningsindsatsen i Danmark ved 6 rej-

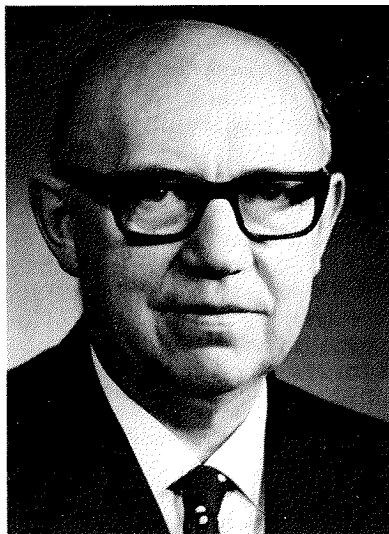
sesekretærer og en rejseinspektør, den utrættelige Fr. Rudbeck, som i løbet af 1958-59 nåede at aflægge 618 besøg i foreningerne. Anledningen var, at Grænseforeningens medlemstal nu atter var stigende, i 1959 163.000.

Under formanden, præsident Holger Andersens sygdom havde dommer F. Juhl fungeret. Efter Holger Andersens død i 1961 valgtes direktør Fr. Heick, Det danske Hedeselskab, til formand. Frederik Heick var som tidligere formand for St. Jydevad Forsøgsstation blevet engageret i grænselandsspørgsmål. I perioden 1945 til 1959 var han medlem af Folketinget for partiet Venstre med særlig interesse i internationalt samarbejde. Som formand blev hans hovedansvar at styrke den økonomiske aktivitet i Sønderjylland som helhed, og at prøve at få kulturelle institutioner placeret i landsdelen; orienteringsrejser til Sydslesvig arrangeredes for fagforeningsformænd, for lærere og for forskellige oplysningsforbund.

Det var hans overbevisning, at en europæisk integration ville give det danske mindretal i Sydslesvig bedre vilkår; i dette synspunkt kunne han mødes med ministerpræsident Lemke. Det må have været en særlig glæde for ham, da ministerpræsidenten i Landdagen i Kiel erklærede:

„Samlivet mellem dansk og tysk præges ikke mindst af mindretallene og den behandling, der bliver dem til del; Slesvig-Holsten har særlige forpligtelser vedrørende pleje af forbindelser til nabolandet Danmark.“

Særlige opgaver, der blev taget op i Fr. Heicks formandsperiode, var ombygningen af Slesvighus og Flensborghus, restaurering af ungdomsforeningernes kursusejendom Christianslyst ved Sønder Brarup og bygning af spejderhytten ved Trene. Som tidligere viste ombygningsarbejder på Flensborghus sig at være

*Direktør Fr. Heick,
formand 1961-66*

særdeles bekostelige; udgiften blev på 3.122.000 kr., og Grænseforeningen måtte optage et lån på næsten 1 mio. kr. i den anledning.

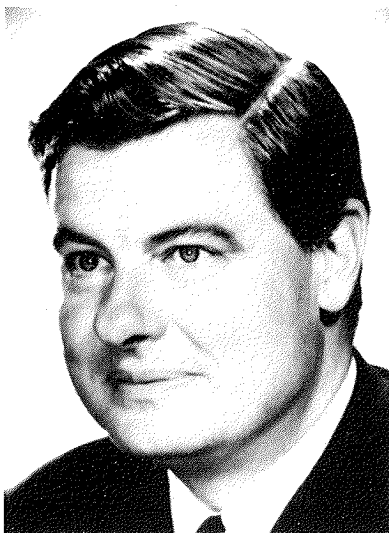
I 1966 aflagde Fr. Heick sin sidste beretning som formand. Han glædede sig over de statsbevillinger, det var overladt til Grænseforeningen at formidle, men vi måtte huske, at de blev givet som supplement til vore egne midler; at de blev givet, måtte foreningen opfatte som et udtryk for befolkningens vilje til at støtte foreningens formål. Derfor fandt han det helt nødvendigt at udbygge foreningen; interesse i Danmark var en forudsætning for støtte i Sydslesvig. Mange enkeltforeninger var i vanskeligheder, hovedforeningens økonomi var anspændt og medlemstallet vigende.

Til efterfølger for Fr. Heick havde Hovedstyrelsen valgt direktør Erik Haunstrup Clemmensen.

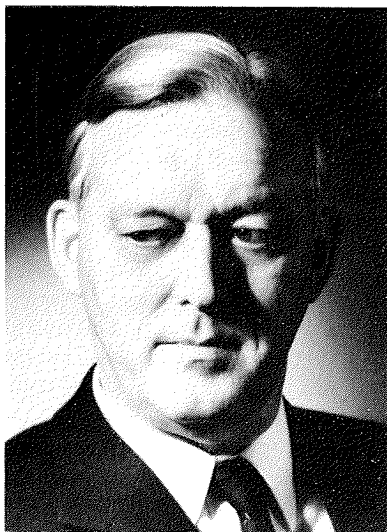
Haunstrup Clemmensen havde fra helt ung, ikke mindst i Studenterforeningen Heimdal og på mange ture til grænselandet, vist sin store interesse. Iøvrigt gav topposter inden for erhvervslivet og politisk aktivitet i Det konservative Folkeparti ham en god baggrund. Fra 1960 havde han været medlem af Folketinget og især engageret sig som medlem af forretningsudvalget for Tværpolitisk Udvalg for Danmarks tilslutning til EF. Fra 1961 havde han været medlem af Grænseforeningens Hovedstyrelse. Også han mente, at Sydslesvigs danske befolkningsdels interesser bedst sikredes i et europæisk samarbejde. Grænseforeningen påtog sig i hans formandstid store byggeopgaver, herunder Ungdomskollegiet i Flensborg, en dansk folkegave i anledning af 50-året for afstemningen i 1920. Der blev udskrevet en arkitektkonkurrence om tegning til byggeriet, og en grund sikredes; udgiften blev anslået til 4 mio. kr., men tallet måtte ændres til 8 mio. Samtidig opførtes en storstilet idrætshal i Flensborg, og tilskuddene til Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger og til Sydslesvigsk Forening blev opretholdt. Heldigvis gav både Dybbøldagen og Det sønderjydske Lotteri smukt udbytte, i 1970 henholdsvis 660.000 og 503.000 kroner.

Haunstrup Clemmensen afløstes 1973 af forstander Arne Fog Petersen, der som medlem af 5-mands udvalget var vel bekendt med arbejdet. Hans baggrund var virksomhed som højskolelærer i Rødding fra 1939; i perioden 1956 til 1968 var han forstander for højskolen, indtil han i 1968 til 1971 var kirkeminister i regeringen Baunsgaard. I denne meget afholdte formands tid blev samarbejdet mellem foreningen og staten nok særlig varmt. Hans hovedanliggende var at styrke foreningens økonomi ved at afvikle dens direkte engagementer i Sydslesvig, således Flensborghus, Hotel Skandinavien i Lyksborg og Slesvighus. Således overgik Flensborghus og Hotel Skandinavien til Sydslesvigsk Forening uden vederlag og ubehæftet med gæld. Dansk Centralbibliotek trængte stærkt til udvidelse; det havde i 30 år ligget direkte under Grænseforeningen, nu overgik det til en ny bestyrelse med flertal af sydslesvigere. Samtidig planlagdes bygningen af et nyt Husumhus til 4,5 mio. kr.

Foreningen glædede sig først i 70'erne over solid vækst i Sydslesvig, ikke så voldsom som i 1945, men af mere rodfæstet karakter. Grænseforeningen havde stadig finansieringsopgaver, men det væsentlige klaredes nu af den danske stat, Slesvig-Holsten og i et vist omfang af regeringen i Bonn. Foreningens opgave

*Direktør Erik Haunstrup
Clemmensen,
formand 1966-72*

*Fhv. minister, højskoleforstander
Arne Fog Pedersen,
formand 1972-74*

var nu først og fremmest af formidlende art, at fange folks interesse for det udramatiske hverdagslivs jævne arbejde; afspænding og forståelse var sværere at forklare end en kamptids enkle problematik, men til det gode forhold mellem Danmark og Tyskland, til den opnåede balance i grænselandet, havde Grænseforeningen bidraget.

Midt i april 1976 modtog medlemmerne af Grænseforeningens Hovedstyrelse og samtlige enkeltforeninger brev fra formanden. Heri meddelte Arne Fog Petersen, at han med øjeblikkeligt varsel nedlagde hvervet som formand, fordi han havde modtaget stillingen som dansk generalkonsul i Flensborg.

Meddelelsen vakte blandede følelser. Dels glæde over, at udenrigsminister K.B. Andersen og regeringen som helhed ønskede at opretholde stillingen – det havde Grænseforeningen, og dens formand ikke mindst, gjort sit bedste for, uden at forestille sig, at stillingen ville blive besat som det skete – dels stolthed over udnævnelsen. Men også beklagelse over at miste en meget kompetent leder.

Imidlertid viste den nye formand, landsretssagfører Eskild Friehling, der blev valgt i oktober, sig hurtigt at være en glimrende administrator, der helt gik ind for de opstillede mål: At bringe foreningens økonomi i orden, så nye store opgaver kunne løses, at udbygge oplysningsarbejdet over for den danske befolkning, navnlig ungdommen, og at styrke foreningens organisation.

Allerede på sit første Sendemandsmøde i 1977 kunne E. Friehling meddele, at gælden var væsentlig nedbragt, og at pengene til betaling for den i 1975 afsluttede store opgave, opførelsen af det nye Husumhus, ville være til stede.

To store arvebeløb var undtagelsesvist gået ind i foreningens drift i stedet for at gå ind i legatkapitalen, der i 1978 passerende 10 mio. kr., medens indtægten fra Dybbøldagen som vanligt gik til løbende udgifter, og overskuddet fra Det sønderjydske Lotteri til en særlig opgave, i dette tilfælde altså Husumhus.

Hvad oplysningsarbejdet angik, søgte foreningen i nært samarbejde med Sydslesvigsk Forening at hjælpe landets skoler med undervisningsmateriale i en tid, hvor uvidenheden om grænseforhold var stigende, og hvor historieundervisningen blev beskåret. Kontakten over grænsen lagde man særlig vægt på; i 1979 var 3.000 sydslesvigske skolebørn på ferie i Danmark, medens 115 københavnske børn tilsvarende holdt ferie i Sydslesvig.

Den stigende uvidenhed om grænselandet mødtes i 70'erne med den vidt udbredte anskuelse, at grænsearbejdet var blevet overflødigt under det herskende gode forhold mellem Danmark og Forbundsrepublikken, således som det understregedes ved Dronningens officielle besøg i Sydslesvig i juni 1978, og til daglig viste sig i EF og NATO og i de øgede tyske bevillinger til danske institutioner i Sydslesvig, således især til udvidelsen af Duborgskolen, der kunne indvies i 1979.

Denne økonomiske udvikling førte i 1977 til et vist røre om den danske stats bevillinger til Sydslesvig, idet der fra et folketingsmedlems side blev rejst tvivl om disse bevillingers berettigelse. Tanken om bevillingernes bortfald blev imidlertid afvist; ikke engang forslagsstillerens eget parti gav forslaget fuld støtte. Det store flertals holdning blev i 1979 formuleret således af formanden for Folketingets præsidium, tidligere udenrigsminister K. B. Andersen: „Økonomiske vanskeligheder i Danmark må aldrig føre til nedskæring af tilskuddene til det danske arbejde i Sydslesvig“. Denne udtalelse fik tilslutning fra alle Folketingets partier.

Men befolkningens svigtende engagement i grænse spørgsmål førte til fortsat tilbagegang i foreningens medlemstal i løbet af 70'erne; medens der i 1976 var 73.000 medlemmer, var tallet i 1980 faldet til 60.000. Foreningen beskæftigede sig derfor ved siden af det almindelige oplysningsarbejde meget med organisationsarbejdet internt; når Grænseforeningen blev taget med på råd, når det gjaldt fordelingen af statsmidler til Sydslesvigsk Forening, Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (der i disse år viste stadig fremgang) og til institutioner som Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, var baggrunden selvfølgelig den folkelige tilslutning til foreningen. Netop i denne henseende var Grænseforeningens forhold meget anderledes end de tilsvarende tyske organisationer, der mere havde karakter af institutioner med offentlige bevillinger, men ringe folkelig tilslutning. Denne typiske forskel måtte Grænseforeningen stærkt ønske at opretholde, og det skete dels gennem det almindelige oplysningsarbejde, i et vist omfang forøvrigt sammen med Foreningen Norden på fællesnordisk basis, sammen med landets turistvognmænd gennem brochurer som „Syd for Nørreport“ og „Kend landet – syd for grænsen“, og gennem optagelse og udlån af film om grænselandet, således om Dronningens besøg, og dels indadtil, hvor man gennem rejseinspektør Rudbecks og amtssekretærernes virksomhed søgte at hjælpe enkeltforeningerne; de enkelte foreningers og deres medlemmers personlige kontakter over grænsen og direkte engagement i løsningen af opgaver af begrænset omfang var en forudsætning for fastholdelse af medlemmer-

ne. Der stilledes fra Hovedforeningens side forslag om udgivelse af et fælles medlemsblad, men denne tanke vandt længe ikke gehør. I 1979 blev bladet „Grænsen“, der hidtil var blevet udsendt som organ for Gentofte-foreningen, forsøgsvis udsendt med 4 numre i et oplag på mere end 40.000 eksemplarer til enkeltforeningerne, men i løbet af forsøgets første år medførte det kun tegning af 2.500 abonnenter; ikke engang alle Hovedstyrelsens medlemmer ønskede at tegne sig. I 1981 var tallet steget til beskedne 3.000. På dette grundlag vedtog imidlertid Sendemandsmødet 1982, at bladet burde være obligatorisk medlemsblad og opfordrede enkeltforeningerne til at slutte op om det.

Nye vilkår

I 1982 ændredes vilkårene igen for danske syd for grænsen. Siden Bonn-København-erklæringerne i 1955 om mindretallenes rettigheder på begge sider af grænsen og den efterfølgende ophævelse af kravet om 5 % af samtlige afgivne stemmer i landet Slesvig-Holsten som forudsætning for opnåelse af et mandat – den såkaldte spærreklausul – var der igen dansk repræsentation i Landdagen i Kiel. Ved landdagsvalget i 1962 faldt imidlertid det danske stemmetal til 26.883, og fra det tidspunkt var Berthold Bahnsen ene om at repræsentere de danske interesser indtil sin altfor tidlige død som 58-årig i 1971. Han var en pragmatisk politiker, der først og fremmest satte sine kræfter ind for at styrke sin hjemstavns økonomi og erhvervsliv, og han fremhævede, at Sydslesvig kunne blive den bro, der forbandt nord og syd i Europa. Denne linie fastholdt han, i de første år ikke uden en vis modstand fra mere traditionelt indstillede kredse i sit eget politiske bagland. Ved sin død var han en af alle parter højt respekteret landdagsmand.

I 1971 rykkede så hans stedfortræder, lærer og siden 1963 chefredaktør for Flensborg Avis, Karl Otto Meyer ind i Landdagen. Også han er en praktisk anlagt politiker, som har fremhævet den nordiske velfærdsstat som eksempel til efterfølgelse, og som undertiden har udtrykt sig ganske skarpt i forsvaret for danske og nordiske interesser. Hans indsats kom dels til at dreje sig om erhvervsudvikling i det noget glemte og tilsidesatte Sydslesvig, dels om at få hævet de tyske offentlige tilskud til det danske skolearbejde fra de beskedne 34 % af de faktiske udgifter, som de udgjorde i 1978, til det niveau, der gjaldt for de danske tilskud til tyske privatskoler i Nordslesvig, nemlig 75 % – et krav, der bestemt ikke var populært hos Gerhard Stoltenberg, formand for CDU og fra 1971 til 1982 ministerpræsident i landet Slesvig-Holsten.

Karl Otto Meyer øgede imidlertid sine stemmetal fra valg til valg. I 1980 skærpedes tonen fra tysk side, CDU gjorde forsøg på ved valgtekniske midler at begrænse Sydslesvigsk Vælgerforenings indflydelse, og fra Det Slesvig-Holstenske Hjemstavnsforbunds side talte man om, at tidsskriftet „Slesvigland“, der blev udgivet af grosserer Traugott Møller i Sønderborg og udbredte oplysning om landets fortid, var et led i en dansk kulturoffensiv og bragte freden i grænselandet i fare. Mens tonen i Bonn, der måtte tage storpoltiske hensyn, var imødekommende, var Kiel betydeligt bag efter både i denne henseende og når det gjaldt bevillinger, og det samme var tilfældet i mange kommuner. Der-

imod kunne SPD, når det ikke drejede sig om kampen om arbejdervælgerne i Flensborg, ofte støtte SSV, og stemte således for en forhøjelse af de offentlige tilskud til danske skoler.

I 1982 skete et afgørende omslag. Stoltenberg blev kaldt til Bonn som finansminister i regeringen Kohl, og han blev som ministerpræsident i Slesvig-Holsten afløst af sin unge partifælle Uwe Barschel, der straks udtrykte forståelse for mindretallets synspunkter; i sin tiltrædelsestale lovede han større tilskud til det danske skolearbejde. Og han levede op til løfterne, idet han i løbet af to år øgede tilskuddene til samme højde som de tyske skolars; et løfte om også at give byggetilskud til danske institutioner indfries, da både Bonn og Kiel bidrog til opførelsen af det danske centralbibliotek i Flensborg. Også lokalt ændredes tonen. I maj 1983 vedtog byrådet i Flensborg „at sikre sine danske medborgeres institutioner, som disse har brug for til at bevare deres identitet. Derfor vil byen principielt fremme disse institutioner som sine egne.“ Sønderjyllands amtsråd vedtog en tilsvarende erklæring.

I disse år gik antallet af elever i de danske skoler noget tilbage, og i takt hermed skete der sammenlægninger af skoler, fremmet af den trafikale udvikling ganske som nord for grænsen; men medens tallet på skoleelever faldt til 5.500, kunne man efter nogle års svag tilbagegang i antallet af børn i de danske børnehaver glædes over fremgang her til 1800. Særlig glædelig var den stadige stigning af medlemstallet i Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger. De unge gjorde sig også i stigende grad gældende, kritisk over for det, de fandt stivnet og for traditionsbundet hos de ældre, positivt i den stærke støtte, de gav Karl Otto Meyer, og ved deres gå-på mod og vilje til selv at yde noget, også økonomisk. Det fortjener at nævnes, at de fx. i 1984, hvor de modtog tysk offentlig støtte på 2.3 mio. kr., selv ydede 6.6 mio. kr.

I denne situation ændredes selvfølgelig de ønsker, der fra Sydslesvig rettedes til Grænseforeningen. Årene fra 1945 til 1953 havde været præget af det vældige skolebyggeri – der rejstes 74 skoler under Dansk Skoleforening, hvoraf Grænseforeningen byggede 28 i Ejdersted, Husum og Slesvig amter foruden 2 længere sydpå, og yderligere to, som opførtes af andre, altså ialt 78 skoler, og siden skete der udvidelser og forbedringer. Fra midten af 50'erne var denne opgave løst. Den danske stat overtog gennem Skoleforeningen ansvaret for skolerne, og til driften og siden til videre byggearbejder opnåedes som omtalt tyske tilskud.

Grænseforeningen kunne nu koncentrere sig om en række sociale og kulturelle opgaver, navnlig i forbindelse med Sydslesvigs danske Ungdomsforeningers arbejde, således gentagne restaureringer og udbygninger af kursus ejendommen Christianslyst, der nu fik 120 sengepladser og kom til at danne rammen om mange danske skolebørns første møde med Sydslesvig. I de større byer blev en række fritidshjem med mangehånde aktiviteter opført med foreningens hjælp; således Engelbycentret i Flensborg; i Slesvig indrettedes en idrætshal, og sportsklubber og spejdere fik støtte til deres livlige aktivitet.

Alt dette var vigtige opgaver i et område præget af stor arbejdsløshed; i Flensborg var således i vinteren 1982-83 17% arbejdsledige. Derfor måtte Grænseforeningen også lægge stor vægt på hjælp til uddannelse, således ved opførelsen af Ladelund Ungdomsskole, der kunne indvies i 1982. Skolen blev

indrettet med 8., 9. og 10. klassetrin og således, at eleverne kunne opnå det udskrivningsbevis, der i Tyskland er en forudsætning for videreuddannelse. I den forbindelse skal også nævnes bidragene til opretholdelse af de danske landbrugskonsulenters arbejde i Sydslesvig og driften af gården Røhsminde som forsøgscenter. Arbejdet i landdistrikterne drejede sig iøvrigt mest om opførelse af forsamlingshuse, der kom til at rumme mange aktiviteter. Endelig udvidedes efter dansk mønster byernes danske alderdomshjem, og et antal beskyttede boliger kom til. Om alle disse opgaver blev der samarbejdet med statens 5-mands udvalg, og langt størsteparten af udgifterne på Grænseforeningens regnskaber var en formidling af statens bevillinger, i disse år godt 40 mio. kr. om året; selv ydede Foreningen op mod 3 mio. kr., hvortil kom ekstraordinære beløb til særlige byggeopgaver.

Disse byggeopgaver finansieredes fortrinsvis gennem de noget svingende indtægter fra Det sønderjydske Lotteri, årligt mellem 1 og 2 mio. kr., medens indtægterne fra Dybbøldagen, omkring 600.000 kr., dækkede de løbende udgifter. Foreningens legatkapital, der efterhånden var nået op på 20 mio. kr., bidrog også, medens den til imødegåelse af svingninger i de uvisse indtægter oprettede fond i slutningen af 80'erne udgjorde næsten 4 mio. kr.

Da landsretssagfører Friehling i 1984 efter 8 år som formand ønskede at nedlægge hvervet og derfor for sidste gang aflagde beretning, kunne han glæde sig over, at foreningens økonomiske problemer definitivt var forbi, og dens grundlag sikret. Selv med Grænseforeningens bidrag til udvidelsen af Centralbiblioteket, ikke mindre end 1 mio. DM, havde det ikke været nødvendigt at angribe

*Landsretssagfører E. Friehling,
formand 1974-84*

*Overbibliotekar, professor
H. P. Clausen,
formand 1984-86*

Sikringsfonden. Derimod var foreningens medlemstal ikke tilfredsstillende trods direktør O. M. Olesen, landssekretær Rudbeck og de 4 landsdelssekretærers ihærdige anstrengelser. På dette Sendemandsmøde valgtes overbibliotekar, professor H. P. Clausen til formand.

For ham måtte det, som særlig mediesagkyndig, være væsentligt at finde midler til gennem oplysning at stabilisere og øge medlemstallet, og der blev anvist store beløb til formålet. At der måtte være positiv interesse for grænsearbejdet, viste sig i de indmeldelser, der hvert år var et resultat af lodseddelsalget, et år ikke mindre end 1500, og af, at de frivillige gaver, der indkom i samme forbindelse, i 1985 udgjorde 235.000 kr., medens det ordinære medlemsbidrag var på 204.000 kr.

Et fremstød blev forsøgt med udsendelse af en brochure til samtlige husstande, ialt 700.000 eksemplarer, men resultatet var en skuffelse, kun et par hundrede indmeldelser. Endvidere udnyttedes lokale fjernsynsstationer i København og Århus i forbindelse med åbningen af lodseddelsalget. En glæde var det, at „Grænsen“ blev accepteret som medlemsblad og nu udkom i 14.000 eksemplarer. Et vidnesbyrd om den vægt, Grænseforeningen tillagde oplysningsarbejdet, var vedtagelsen af nye love. Hovedbestemmelsen om foreningens formål kom til at lyde: „At virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold“, altså oplysningsvirksomheden som sideordnet med støttearbejdet.

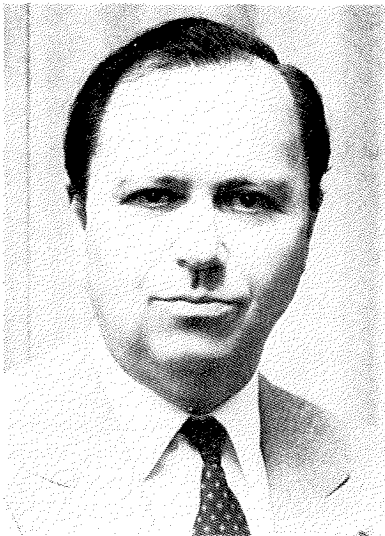
En af de praktiske konsekvenser heraf blev bestræbelserne på at øge antallet af danske elevers lejrskoleophold i Sydslesvig ved at betale transport fra grænsen til opholdsstedet. Denne hjælp førte iøvrigt til, at et stigende antal lærere, der således var blevet bekendt med Grænseforeningens arbejde, lod deres klasser deltage i salgsarbejdet på Dybbøldagen.

Desværre blev det en begrænset tid, Grænseforeningen fik direkte gavn af H. P. Clausens venlighed, indsigt og store flid, der gjorde ham til en meget benyttet taler over hele landet. På Sendemandsmødet 1986 var det foreningens næstformand, amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen, der aflagde beretning, idet H. P. Clausen den 12. marts var blevet udnævnt til Minister for kulturelle anliggender. I løbet af 1986 blev forøvrigt den på mødet i 1985 vedtagne nye struktur ført ud i livet med en inddeling i kredse i stedet for den gamle amtsstruktur, men endnu var resultaterne ikke mærkbare, idet medlemstallet gik ned til godt 48.000; dér stabiliserede det sig forøvrigt. Blandt meget vellykkede nye oplysningsinitiativer fandt et besøg sted i Sydslesvig for elever fra Danmarks Journalisthøjskole; besøget resulterede i en „avis“, hvor de unge gav udtryk for deres meget personlige oplevelser i forbindelse med mødet med grænselandet. Det var meget forfriskende læsning, men gav på enkelte punkter foreningens formand anledning til at korrigere fremstillingen.

På mødet i 1986 valgtes Viggo Witt-Hansen, der som næstformand havde haft et nært samarbejde med H. P. Clausen, til formand.

I 1987 samlede meget stor opmærksomhed om valget i Slesvig-Holsten, og Karl Otto Meyer blev genstand for sympati og respekt. Baggrunden var, at ministerpræsident Uwe Barschel gik af efter beskyldninger for at stå bag en smudskkampagne mod SPD's leder Bjørn Engholm, begivenheder, der senere førte til Uwe Barschels tragiske død i Genève. Da der ikke var tvivl om, at også

*Amtsskolekonsulent
Viggo Witt-Hansen,
formand fra 1986*

SPD-politikere havde vidst besked med kampagnen, stod Sydslesvigsk Vælgerforening som det eneste parti i Landdagen med rene hænder, og Karl Otto Meyers klare holdning under de senere forhandlinger om regeringsdannelse øgede respekten. Resultatet var, at en socialdemokratisk regering blev dannet, og at SSV øgede sit stemmetal mærkbart til 25.643.

I foreningens arbejde viste Witt-Hansen sig at være et stærkt samlingsmærke, og medlemstilbagegangen standsede. Foreningens daglige liv blev præget af, at to medarbejdere igennem mere end en menneskealder, Fr. Rudbeck, den meget kyndige og flittige igangsætter og foredragsholder, den 1. august 1987 blev afløst af Johan Herold som organisationskonsulent. Medarbejder gennem 41 år i foreningens centrale administration og leder siden 1969, direktør O. M. Olesen, trak sig tilbage den 1. oktober 1988. Hans afløser på posten blev direktør Niels Henriksen.

I disse år noteredes en stærk interesse for dansk sprog i Sydslesvig. I 1988 foreslog Flensborgs overborgmester, at børn indtil Ejderen burde lære dansk fra tredje klasse – dansk var ikke et fremmedsprog, fastslog han – medens danske børn indtil Kongeåen tilsvarende burde lære tysk. Danskkurser blev arrangeret både for medarbejdere på rådhuset i Flensborg og i Landdagen i Kiel, med præsidenten for Landdagen som den først indtegnede elev.

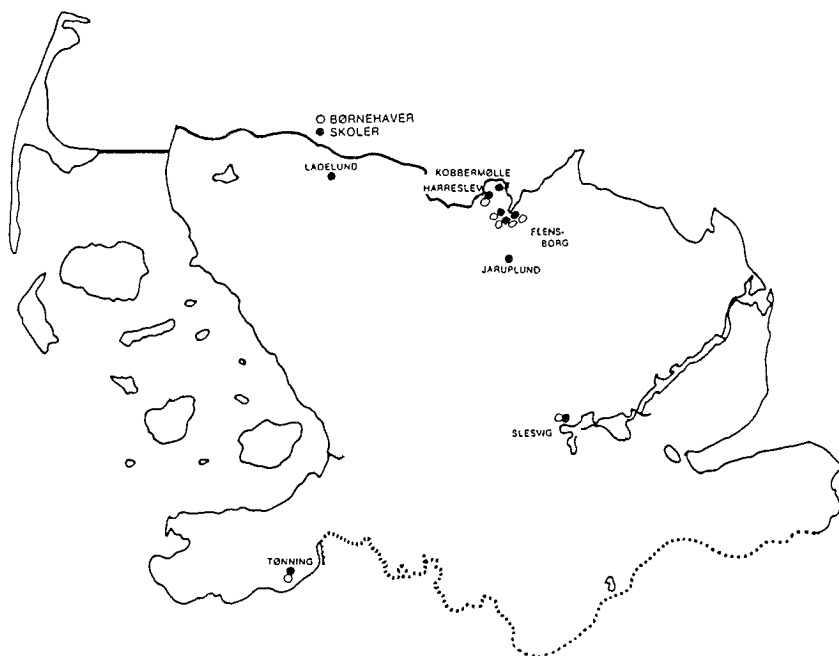
Under disse forhold bliver det afgørende for alle danske at komme til klarhed over, hvori det danske egentlig består, og om det er kulturen eller de økonomiske kræfter, der skal bestemme fremtiden i Danmark som del af det Europa, hvor grænserne som skel mellem staterne mister meget af deres betydning.

Som *den* store nationale forening må det blive Grænseforeningens opgave for alle danske at markere det danske livssyn og ud fra dette tage del i det kommende samarbejde over grænserne og dermed gøre sit til at udvikle Europa til et åndeligt rigt område, til alles glæde.

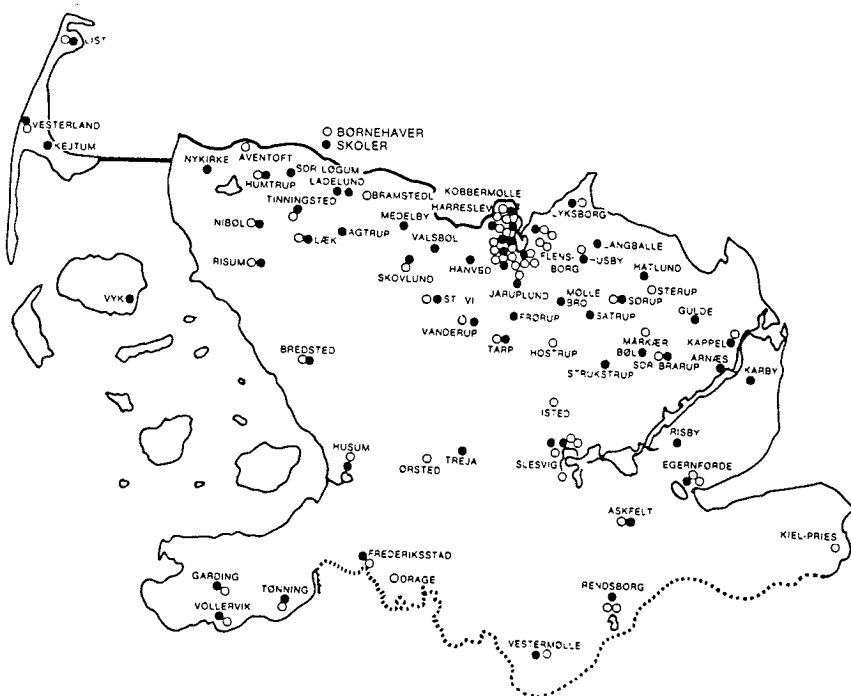
Til illustrationen af udviklingen i Sydslesvig i Grænseforeningens 70-årige historie er gengivet kort over danske skoler og andre institutioner i Sydslesvig.

I 1920 fandtes i hele Slesvig ingen danske skoler.

I 1926 var tallet 2, i 1939 var der 9. Nu findes der 54 danske skoler i Sydslesvig.

DANSKE SKOLER OG BØRNEHAVER I SYDSLESVIG 1939

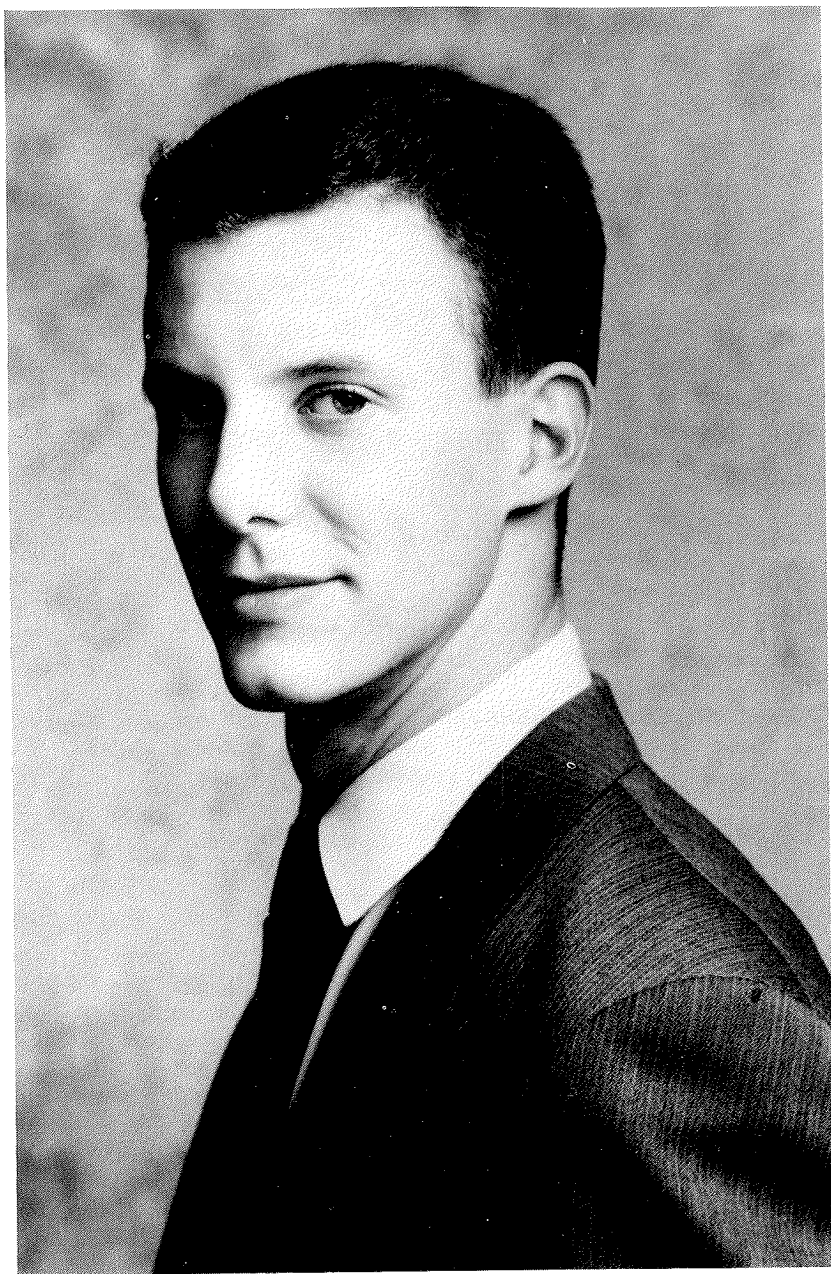
DANSKE SKOLER OG BØRNEHAVER I SYDSLESVIG 1989

Efterskrift

Om Grænseforeningens virksomhed i de forløbne 70 år foreligger et overvældende materiale. En skildring, der er begrænset til nogle få sider, må derfor nødvendigvis bygge på et udvalg blandt de mange personer, der har engageret sig i foreningens arbejde. Enhver læser, der har nogen indsigt i emnet, kan ikke undgå at savne noget eller nogen, der forekommer ham uundværlig. Det har været hensigten at vise, hvorledes Grænseforeningen gennem de mange år har svaret på de ønsker, der fra vore landsmænd syd for grænsen er blevet rettet til den, og hvorledes disse ønsker, såvel som vore muligheder for at imødekomme dem, har været helt afhængige af de vilkår, som den storpolitiske udvikling har anvist os.

Mange med lang erfaring i Grænseforeningens tjeneste har gjort deres bedste for at hjælpe mig, og jeg skylder dem tak. De har ingen andel i de trufne valg af stof eller i de uundgåelige fejl i fremstillingen.

H. Q.

Hans Kongelige Højhed Prins Joachim, Grænseforeningens protektor.
© Foto: Rigmor Mydtskov

Uddrag af Formandens årsberetning ved Grænseforeningens Sendemandsmøde i København 3. november 1990

Europa har folkelige grænser

Grænsens forventede bortfald som landegrænse i traditionel forstand har optaget mange i det afvigte år – og det er ikke sjældent blevet kædet sammen med Grænseforeningens vort arbejde.

Det har aldrig været Grænseforeningens ærinde at kæmpe for at bevare grænsen. Tværtom har vi i et par generationer stridt for „at slide grænsen tynd“, og vi har set en opgave i, at så mange som muligt, både børn, unge og ældre, blev tilskyndet til at drage over grænsen – både fra syd og nord.

Der findes folkelige grænser, som lever deres eget liv uafhængigt eller endog på trods af de politiske grænser, som sejrherreerne ganske rigtigt har aftalt. Det sidste år har været én lang række af dokumentationer. Så sker det, at de folkelige kræfter engang imellem bryder igennem og kræver korrektion af det politiske også. Og det har de politiske systemer og grænsedragninger måttet bøje sig for. Derved har vi så tydeligt, som det sjældent sker, fået bekræftet, at der er kulturelle og folkelige sammenhænge man ikke kan sætte sig udover.

Om at passe sit arbejde – og holde øjne og øren åbne

I Grænseforeningen skal vi passe vort arbejde! Og i øvrigt holde øjne og øren åbne for, hvad der sker. I 1993 vil der være lige så fuldt brug for vort arbejde som hidtil. Den danske folkedel syd for grænsen vil stadig leve omgivet af en fremmed kultur, og deres skoler, foreninger og institutioner er stadig deres fornødenhed også i det ændrede Europa. Og vi har stadig vores del af ansvaret for hele det – i øvrigt enestående – kulturopbud, som findes i Sydslesvig.

Det er jo ved at gå op for de politiske kræfter i Slesvig-Holsten, at det danske kulturarbejde er en værdi i sig selv for landsdelen – og derfor bør støttes og fremmes. Men danskheden er ikke med ét blevet uaktuel, hverken i Sydslesvig eller i Danmark. Det er det også Grænseforeningens sag at pege på. Derfor skal vi „passe vores arbejde“, som jeg kalder det.

Samarbejde over grænserne

I Grænseforeningen er det især det folkelige, sproglige, kulturelle og foreningsvendte, som har optaget os. Men som vi nærmer os skæringsdagen 1. januar

1993 dukker der også væsentlige kulturelle spørgsmål op. Fornylig afleverede det danske Folketing sit forslag til, hvad fællesskabet skal tage sig af om unionens indhold. Og det forslag er vidtgående, og det handler både om undervisning og kultur; to områder, som de fleste danske politikere ellers har forsikret skal holdes udenfor. Europas lande skal samordnes, hedder det. Vi skal ikke være ens, siger de veltalende politikere, men vi skal søge hen imod en ensartethed! Jeg kan ikke lade være at spørge: Hvor er forskellen?

Det er ved at gå op for folk i Danmark, at selvbestemmelsen er noget dyrebart, som slet ikke er en selvfølge.

Selvfølgelig vil vi samarbejde over grænserne, også sådan at gamle, kunstige, økonomiske og fysiske barrierer fjernes.

Vi vil gerne samarbejde, iøvrigt også med andre lande, som er kommet til, og det er der dansk tradition for. Vi foretrækker åbenhed for lykkethed i samkvem og handel og kulturel udveksling. Det er en dansk holding, der svarer til den kultur, vi i øvrigt lever med. Men der er mange, der ikke forstår, at åbenhed og samarbejde nødvendigvis skal betyde ensartethed og samordning. For det vil betyde afgivelse af frihed til at bestemme selv – og det bryder med alt, hvad der har været dansk i århundreder.

Et nyt Europa er på vej. Og vi accepterer, at sådan er det. Men er det netop ikke så vigtig en sag, at den bør modnes i ro – og sådan, at det nye Europa får sin egen tilblivelse, når tiden er til det.

Jeg tvivler meget på, at det danske folk er rede. I Grænseforeningen ville vi gerne kende flere enkeltheder om virkningen for grænselandets beboere, og ganske særligt de nationale mindretal.

Det går for stærkt

Vi synes, det går for stærkt, for folkene er ikke fuldt ud med. Og det bør de være – efter dansk tankegang. Men som en stor dansk avis skrev forleden: – Det går hurtigt for tiden. Nu er der ingen tvivl: Unionen kommer! Og hvad der også er sikkert er, at det får betydning for den danske folkedel i grænselandet. Derfor bør det interessere os og stadig have vor opmærksomhed.

Hvad laver Grænseforeningen?

Aktuelt kan vi nævne (fra beretningsåret 1989/90, som løb indtil 1. april i år):

Støtte til *Danevirke-gården* (museum og forsamlingshus). Af opsparede og indsamlede midler: 1,2 millioner kroner.

Lejrskolerne i *Tydal*, *Tarp* og *Christianslyst*, istandsættelse og renovering: 900.000 kroner.

Fritidshjemmet, Stuhrs Alle i Flensborg: 300.000 kroner.

Af fremtidige projekter har vi lovet støtte til opførelsen af et *medborgerhus* i *Egernførde* (500.000 kr.), til et *fritidshjem* i *Slesvig* (150.000 kr.) og endelig har vi givet tilsagn om at støtte opførelsen af et *bådehus med klubfaciliteter* for roklubben i *Frederiksstad* (ca. 1 million kroner).

Prins Joachim indvier Danevirkegården 25. august 1990.

Til højre ses gårdens daglige leder Jørgen Kühl.

© Foto: Dirk Hentschel.

Hvad med fremtiden

Kan vi nu klare os som danske i det fremtidige Europa? spørger nogen. Eller bliver vi løbet over ende? For vi er jo som nation både få og små.

Man kan godt undre sig over, at så mange i Danmark stadig har denne tvivl på os selv. Men i grunden har det altid været danskhedens eller i hvert fald danskernes problem. Helt fra begyndelsen af forrige århundrede har en af vore svagheder været, at vi ikke rigtig tror på os selv. Den er uberettiget, denne tvivl. Men vi trænger til at genfinde troen på, at det danske, den danske kultur og livsform har styrke og kraft til, at vi kan klare os blandt de store lande og folk. Og der er ingen grund til at skjule, at vi savner en Grundtvig til at give os troen tilbage.

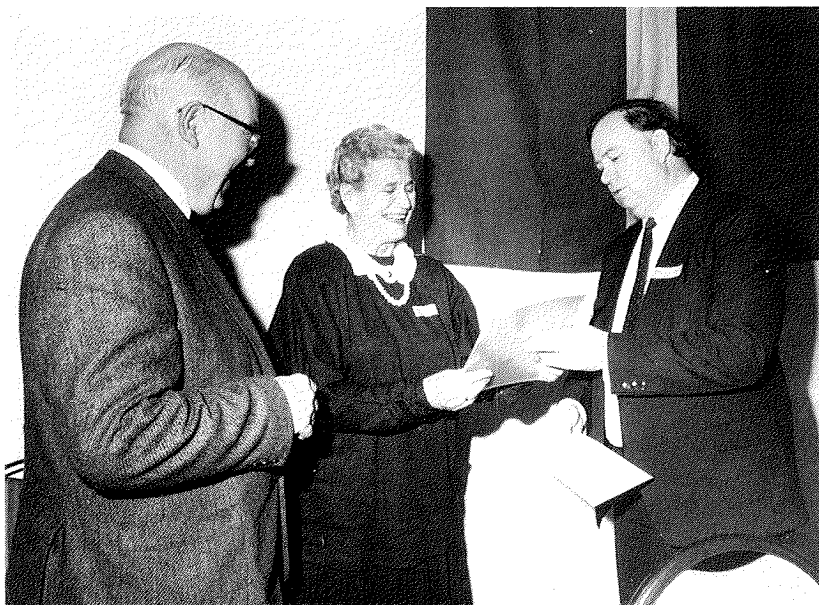
Da vi sidste vinter udskrev konkurrencen om en ny dansk sang, skrevet af unge i deres eget sprog, var vi også nogle, der tvivlede. Men i grunden blev tvivlen gjort til skamme. De unge formede en stærk tanke om, at det danske er en glæde, men tillige en opgave og et ansvar.

Jeg er dansk, og jeg er fri,
men dog ikke fri for ansvar
for de ting, som har værdi.
Det forpligter indeni
at være dansk – og være fri!

Sådan. Grænseforeningen siger de unge tak for den belæring. – Og det vidnesbyrd. I 1990.

Jeg vil gerne slutte denne beretning med en tak for året, som gik. Tak til vores foreninger og kredse, som står midt i arbejdet, og som kender det folkelige arbejdes vilkår, og som ikke giver op af den grund! Tak til vore mange samarbejdspartnere både nord og syd for grænsen. Tak til Grænseforeningens egne udvalg og til Hovedstyrelsen, som har vist os stor tillid i denne omstillings-tid. Tak til mine kolleger i Forretningsudvalget og til vore medarbejdere på kontoret i Peder Skrams Gade.

Viggo Witt-Hansen
Grænseforeningens formand

Grænseforeningens formand Viggo Witt-Hansen overrækker Grænseforeningens kulturpris 1990 til ægteparret Else og Knud Fanø, Flensborg.

© Foto: P. H. Seifert

Årets gang i Grænseforeningen

ved direktør Niels Henriksen

Ny dansk sang

Den 19. marts – på hundredeårsdagen for tilblivelsen af Johan Ottosens kendte sang „Det haver så nyligen regnet“ – kunne Grænseforeningen byde velkommen til en fyldt sal på „Folkehjem“ i Åbenrå ved lanceringen af vindersangene i konkurrencen om „en ny dansk sang, skrevet på sin egen melodi, der som supplement til den sangskat, som vi glæder os over til daglig, skal afspejle den danske virkelighed og række fremefter“. Konkurrencen var åben for „dansk ungdom“ taget i bredeste betydning, og vinder blev Søren Eppler og Henrik Birk Andersen fra musiklinien ved Århus Universitet med sangen „Stenen slår smut på det danske vand“. Både den og de øvrige fire vindersange er siden blevet meget populære i Grænseforenings-sammenhæng og på skoler landet over. Sangene er nu udgivet af musikforlaget Egtved Edition i et hefte med titlen „Uden grænser“.

Dybbøldagen 1990

En måneds tid efter – på Dybbøldagen den 18. april – solgtes som sædvanligt Grænseforeningens Dybbølmærke. Igen i år med rekordresultat, nemlig for næsten 763.000 kr.

Grænseforeningen – i international sammenhæng

I slutningen af maj havde Grænseforeningen besøg fra Letland af lederen af lettisk TV's udenrigsafdeling, Janis Ozols, og medlem af Øverste Sovjet og dettes kulturudvalg i Moskva, Janis Peters. I Letland findes store mindretal fra andre Sovjetrepublikker, og store dele af det lettiske folk er mod sin vilje spredt rundt om i den øvrige Sovjetunion.

Hos Grænseforeningen fandt gæsterne noget af det, de søgte, nemlig en vel-fungerende national organisation, der virker til støtte for den del af folket, som lever uden for folkets centrale statsdannelse.

I forbindelse med den europæiske konference om sikkerhed og samarbejde (CSCE) med specielt sigte på „den menneskelige dimension“, som fandt sted i København i juni, var Grænseforeningen i samarbejde med sekretariatet for det tyske mindretal i Sønderjylland vært ved et seminar i Vartov, København, med titlen „Hvorledes Danmark og Tyskland søger at løse deres fælles mindretalsproblem“. Indledere var Landdagsmedlem Karl Otto Meyer fra Sydslesvig og chefredaktør Siegfried Matlok fra „Nordschleswiger“.

Seminaret samlede cirka hundrede tilhørere, bl.a. var der repræsentanter til

stede fra det østtyske mindretal Sorberne, hvis forhold ved sammenlægningen af de to Tysklunde bliver taget op til revurdering.

Det sønderjydske Lotteri 1990

Lotterimarkedet har det ikke let i disse år; men Det sønderjydske Lotteri bliver omfattet af en stor trofasthed i befolkningen, således af resultatet i år blev endnu bedre end sidste år, nemlig et samlet salg på 4.7 mio. kr. og et overskud på over 1 mio., som går *ubeskåret* til kulturelle formål syd for grænsen. Medvirkende årsag til det gode resultat har sikkert været en række møder landet over for Lotteriets trofaste sælgere lige forud for lotteri-perioden. Foruden den kontante værdi, har Lotteriet stor betydning som PR-medium for Grænseforeningen. I år har Lotteriet skaffet Grænseforeningen omkring 600 nye medlemmer.

Under kongelig protektion

Grænseforeningens formand modtog i sommer den glædelige meddelelse, at Hans Kongelige Højhed Prins Joachim den 10. juli 1990 har accepteret at være Grænseforeningens protektor.

Grænseforeningen 70 år

Den 2. november 1990 fyldte Grænseforeningen 70 år og fejrede det ved en festaften i Odd Fellow Palæet i København, hvortil var indbudt foreningens sendemænd samt en række specielt inviterede gæster, ialt ca. 300.

Danmarks Radios Pigeor synger vindersangene fra Grænseforeningens sangkonkurrence om „en ny dansk sang“ ved festaftenen på foreningens 70-års dag den 2. november 1990.

© Polfoto

Festtalen blev holdt af foreningens tidligere formand, nuværende formand for Folketinget, professor H. P. Clausen. Desuden overbragte Peder Sønderby MF en hilsen som formand for Undervisningsministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig, og Landdagsmand Karl Otto Meyer gav en aktuel og meget levende redegørelse for den politiske situation i Sydslesvig i dag. For den musikalske underholdning stod Danmarks Radios Pige-kor, der bl.a. havde indøvet vindingsangene fra forårets sangkonkurrence.

Samme dags eftermiddag modtog Grænseforeningen i øvrigt en meget smuk fødselsdagsgave, idet en dame, der ønsker at være anonym, skænkede kr. 850.000, der skal bruges „til gavn og nytte for dansk ungdom i Sydslesvig“. Ved en reception på Grænseforeningens kontor modtog Karl Otto Meyer den smukke gave på foreningens vegne og kunne straks give checken videre til formanden for Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger, Tove Vynne.

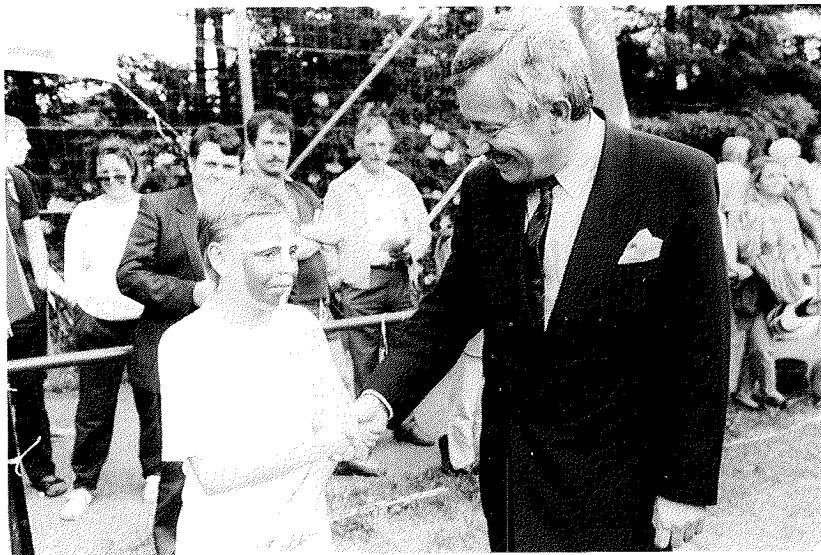
Sendemandsmødet 1990

Dagen efter fødselsdagen afholdt Grænseforeningen sit ordinære Sendemandsmøde. Amtsskolekonsulent Viggo Witt-Hansen blev genvalgt som foreningens formand, og Grænseforeningens Kulturpris blev uddelt for fjerde gang, nemlig til ægteparret Else og Knud Fanø, Flensborg, i anerkendelse af deres store indsats for det danske kulturelle liv i Sydslesvig. Louis Nielsens legat til støtte og opmuntring for en lokalafdeling af foreningen tilfaldt Grænseforeningen for Fåborg og omegn og blev modtaget af dennes formand, Carl Thorkild Nielsen.

Niels Henriksen 5.12.90

Sikring af mindretalsrettigheder

*Politisk rapport ved redaktør Karl Grage,
Sydslesvigsk pressetjeneste, Flensburg*

Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen overbragte den danske regerings hilsen ved de danske årsmøder i Sydslesvig.

Det danske mindretal har det sidste år satset stærkt på at opnå forfatningsmæssig beskyttelse fra Kiel og Bonn. Mens det er lykkedes for Kiels vedkommende, er det stadig uafklaret, hvorvidt mindretallets rettigheder kan sikres i en kommende ny tysk grundlov. Bag kravet om en grundlovsmæssig sikring står også friserne på den tyske nordsødkyst og sorberne i Østtyskland.

Spørgsmålet blev i december drøftet i det danske mindretals kontaktudvalg til Bonn-regeringen. Her valgte de tyske politikere en henholdende strategi. De var enige i, at der bør ske en forfatningsmæssig sikring af de tre mindretal, der lever inden for Tysklands grænser. Men samtidig lod de det stå åbent, om det skal ske i den ny grundlov, der skal udarbejdes efter foreningen af de to Tysklande, eller om mindretallene kan nøjes med en sikring i delstaternes forfatninger. Hvorvidt der er tale om en holdningsændring, må de kommende måneder vise. Forbundsregeringen har tidligere totalt afvist kravet om mindretals-sikring i grundloven.

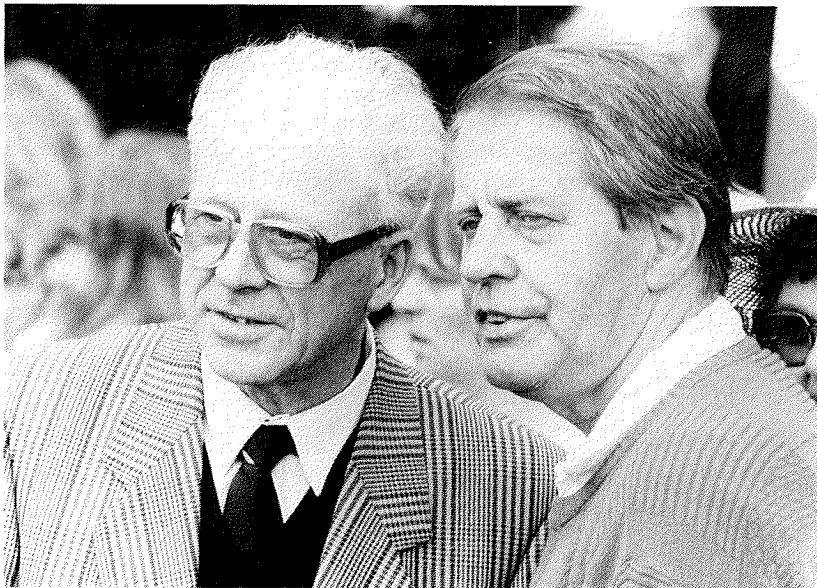
Muligvis har dette sammenhæng med, at forbundsregeringen selv tilstræber en forfatningsmæssig sikring af de mange tyske mindretal i Østeuropa, bl.a. i Sovjetunionen. Her ville Bonn-regeringen stå stærkere, hvis den kunne pege på en tilsvarende positiv behandling af minoriteterne inden for Tysklands grænser.

Det socialdemokratiske oppositionsparti har signaleret, at det støtter mindretallets krav. Landsregeringen i Kiel har lagt spørgsmålet frem i forbundsrådet, hvor det er blevet positivt modtaget. Efter landdagsvalgene i de fem østtyske delstater har forbundsrådet dog ikke længere SPD-flertal. Desuden har forslaget fået opbakning fra enkelte FDP- og CDU-forbundsmedlemmer fra Sydslesvig. I forbundsdagen kræves der mindst to tredjedele flertal for vedtagelse af en ny grundlov.

Primært har mindretallene rejst kravet for at hjælpe sorberne ud af en vanskelig situation. Med opløsningen af det tidligere DDR står de ca. 60.000 sorbere praktisk taget uden for offentlige støtteordninger og går en uvis fremtid i møde. På længere sigt er dog både danskerne og friserne stærkt interesseret i at blive tilgodeset i den ny Bonn-grundlov. Bag kulisserne arbejdes der nemlig med planer om en sammenlægning af de nordlige delstater inklusive Hamborg til en ny Nordstat. I en sådan kæmpestat ville de to mindretal ikke have chance for at opnå repræsentation i parlamentet. Ganske sikkert ville Nordstaten heller ikke være interesseret i at overtage mindretalsbeskyttelsen i sin forfatning.

Uafhængig af forhandlingerne i Bonn presser sorberne selv på for at opnå en sikring af deres rettigheder i forfatningerne for de nye delstater Sachsen og Brandenburg, hvor de bor. I øjeblikket synes der at være gode muligheder for, at de kan nå dette mål.

Danskerne og friserne jubede, da det sidste sommer lykkedes den danske Landdagsmand Karl Otto Meyer at få indføjet en mindretals-passus i den ny

De danske sydslesvigere har en god ven i Kurt Hamer, Landsregeringens kommitterede for mindretalsrettigheder. Her i samtale med Landdagsmand Karl Otto Meyer.

slesvig-holstenske forfatning. For første gang blev det hermed fastslået, at de to mindretal har et retskrav på offentlig støtte. Nok har man Bonn-København aftalerne fra 1955, men de er ikke juridisk bindende. Med vedtagelsen af denne passus håber især det danske mindretal at få løst op for en uholdbar situation på tilskudsområdet. I mere end 40 år har mindretallet kæmpet for at blive ligeberettiget med den tyske flertalsbefolkning. En realistisk vurdering viser, at ligeberettigelsen ikke ligger lige om hjørnet, men inden for de næste år skulle der dog være mulighed for at få sat de kommunale tilskud til danske aktiviteter betragteligt i vejret. I forfatningen fastslås det udtrykkeligt, at mindretallet ikke blot har krav på støtte fra delstaten, men også fra amter, købstæder og kommuner. I øjeblikket er situationen den, at mindretallet er nærmest ligeberettiget i enkelte kommuner, mens det store flertal svarer nej på ansøgninger fra mindretallet. Hyppigt skyder kommunerne sig ind under, at der ikke er penge til en forhøjelse af tilskuddene. Her kræver man fra dansk side, at de midler, der er afsat til kulturelle og sociale formål, ikke længere ensidigt fordeles til tyske aktiviteter, men at også de danske får en rimelig part.

Regionalpolitisk går Sydslesvig en vanskelig tid i møde. SSV, det danske parti, har siden regeringsskiftet i Kiel opnået nye støtteordninger til bl.a. egnsudvikling, men det er et spørgsmål, om disse kan opretholdes. Det hænger sammen med, at Bonns regionalpolitik helt og holdent tager sigte på at op- hjælpe det stærkt forsømte Østtyskland. Det betyder, at der bliver færre tilskud til Sydslesvig, der fortsat har en højere ledighed end Tyskland som helhed. Bl.a. er det såkaldte zonerandprogram, fra hvilket der flere gange er ydet tilskud til mindretallets aktiviteter, i farezonen. I øjeblikket bevæger det erhvervsøkonomiske og trafikale tyngdepunkt i Slesvig-Holsten sig bort fra Sydslesvig – ned til en linie Lübeck – Hamborg – Mecklenborg.

Som følge af de gunstige konjunkturer i Tyskland er bortvandringen fra Sydslesvig, der også har ramt det danske mindretal, dalet i det sidste år. Med den planlagte reducere ring af det tyske forbundsværn er dog adskillige tusinde arbejdspladser kommet i fare. Det drejer sig dels om civile, der er ansat ved forbundsværnet, dels om leverandører til militæret, deriblandt mange dansk-sindede. SSV har krævet de midler, der spares på militæret, brugt til etablering af nye arbejdspladser i landsdelen. Forbundsværnet er stærkt koncentreret i dette område.

Skibsfører Mærsk McKinney Møller deltog i august i indvielsen af Sydslesvigsk Forenings Danevirke-museum. A. P. Møller-Fonden har støttet etableringen af museet, men desuden er det opnået tyske tilskud i et sådant omfang, at de dækker næsten halvdelen af udgifterne på ialt ca. 6.2 mio. kr.

Stenen slår smut på det danske vand

Tekst: Søren Eppler
Musik: Henrik Birk Andersen

The musical score is written in G major (one sharp) and 2/4 time. It consists of four staves of music with lyrics underneath. Chord symbols are placed above the notes. The melody is simple and folk-like.

Sten - nen slår smut på det dan - ske vand smidt af en le - gen - de

hånd Rin - ge - ne ram - mer et an - det land

Dan - mark din ska - ber - ånd går som vin - den mod øst, går som

so - len mod vest og o - ver At - lan - ten.

1. Stenen slår smut
 på det danske vand
 smidt af en legende hånd
 Ringene rammer et andet land
 Danmark, din skaberånd
 går som vinden mod øst
 går som solen mod vest
 og over Atlanten!
2. Forårets træ
 Se det åbner sig
 under den givende sol
 Kæreste Danmark, det håber jeg
 alt gør fra pol til pol:
 Mod en fredelig tid
 mellem brun, gul og hvid
 hvor farverne blandes!
3. Larven i trækronen
 spinder sig
 ind i et silkevidt skjul
 Hvem skulle tro den befinder sig
 snart som en sommerfugl
 Hele livets natur
 går fra mol imod dur
 og over forstanden!
4. Nu slår et sus
 af en støreflok
 ned over naboens træ
 Træet der ofte gav pærer nok
 både til folk og fæ
 bærer støre på træ
 der slår og slår væk
 som bølger ved stranden!
5. Danmark, i dag
 når jeg ser på dig
 vågner mit hjerte igen
 fuldt som kokonen der åbner sig
 helt ud i verdenen
 siger larven farvel
 springer ud af sig selv
 og bliver en anden!
6. Danmark, i dag
 brydes grænser ned
 mod et Europa i fred
 Grænser du ikke kan standse ved
 Hele din jord er med
 Denne levende Jord
 hvor syd, vest, øst og nord
 er tæt på hinanden!
7. Stenen slår smut
 på et verdensvand
 smidt af en levende hånd
 Ringene rammer et verdensland
 derfra hvor stenen kom
 går som søstre mod øst
 går som brødre mod vest
 mens bølgerne danser!

Grænseforeningens formål er at virke til støtte for danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, samt at styrke og udbrede kendskabet til grænselandets forhold.

